

kleine stappen van grote betekenis

een nieuw perspectief op humane opvang van asielzoekers

de werkelijkheid

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

“Ik denk niet veel aan mijn verleden, ik denk vooral aan mijn toekomst. Dit voelt echt als een nieuwe kans voor mij: ik heb een nieuwe toekomst. Ik kijk vooruit. Ook hier zijn er natuurlijk moeilijkheden, dat heeft elke plek. Maar je moet weten hoe je naar deze problemen kijkt, hoe je een nieuwe kans voor jezelf creëert.”

(Asa)

Inhoud

Inhoud	5
De kunst van het luisteren - Voorwoord	7
1. Introductie	9
2. Context	11
3. De praktijk van een 'sober doch humaan' opvangbeleid	17
4. In een ander licht - Theoretisch kader	23
5. Methodologie	33
6. Beleving van 'de tussenperiode' van het verblijf in het azc	37
7. Conclusie	59
Reflectie onderzoekers	64
Bronnen	66
Dankwoord	69

Voorwoord

De kunst van het luisteren

Het leven in een asielzoekerscentrum is een uitzonderlijke beleving die sommigen helaas moeten ondergaan. Het is een leven in een veelal afgelegen en wat afgezonderde ruimte met andere lotgenoten die veel pijn en verdriet met zich meedragen. Het is een leven in een limbo vol onzekerheid en tijdverspilling. Het huidige klimaat in Nederland, waarin mensen uit niet-westerse landen niet echt welkom zijn, maakt het wonen in een asielzoekerscentrum er niet makkelijker op. Men zet groepen mensen in de marge van de samenleving. Mensen die met veel pijn, maar ook enorm veel hoop het bastion van Nederland hebben bereikt, maar daar niet welkom zijn. Dan is het voorstelbaar dat een mens op den duur wanhopig wordt en het geloof in zichzelf verliest. Probeer je dit even voor te stellen. Stel je gewoon voor waar je dan belandt als mens en waar je nog hoop uit kunt putten. Sommige asielzoekers lukt het niet meer om de hoop terug te halen, maar velen slagen daar gelukkig wel in. Al zijn ze ruimtelijk en financieel te beperkt om grote reizen te kunnen maken en is het voor hen erg lastig om met mensen buiten hun centrum in contact te komen, toch kan niemand ze verbieden om het in gedachten te doen. Bovendien kunnen deze mensen overal naartoe reizen door hun verhalen die ze door kunnen vertellen. Contact met de buitenwereld is daarom van cruciaal belang voor het in leven houden van hun persoonlijke verhaal. Op deze manier kunnen asielzoekers hun eigen waarde hoog houden.

Dit onderzoek waarin de verhalen van asielzoekers centraal staan, biedt de

mogelijkheid om hun verhaal te delen met de rest van de samenleving.

Wat in het onderzoek vooral opvalt, is dat asielzoekers graag contact willen hebben met Nederlanders. Ze doen ook hun best om ze te bereiken, maar gezien het huidige klimaat is het erg lastig het contact ook werkelijk te leggen.

Hun verhalen herinneren me vaak aan de eerste jaren die ik als asielzoeker in Nederland verbleef. In die jaren had ik de meeste motivatie en energie om een nieuw begin te maken met de nieuwe kans die ik had gekregen. Ik had toen gelukkig de mogelijkheid de taal snel te leren en een studie op de universiteit te volgen. Daardoor kon ik die jaren van onzekerheid combineren met verwondering in wetenschappelijke vragen. Ik vond het geweldig om mijn kennis te vergroten en iets nuttigs te doen met mijn leven. Dit was achteraf gezien mijn redding: dat ik niet in het niets belandde, maar dat ik aan mijzelf en aan hen die ik had achtergelaten, kon bewijzen dat ik niet voor niets gevlucht was. Dat ik geen seconde had verloren, secondes die vele dierbaren van mij niet meer hadden. Maar wat werkelijk mijn redding was, was de aanwezigheid van mijn medestudenten en docenten antropologie die in die tijd met veel belangstelling naar mijn verhalen luisterden. Ik kon hen de verhalen vertellen van mijn generatie, die met veel hoop voor een beter Iran had meegedaan aan een revolutie. Het was ook de generatie die door diezelfde revolutie hardhandig was onderdrukt. Studeren gaf mijn leven kennis en inhoud, maar het vertellen van verhalen gaf mijn leven betekenis en warmte. Door het luisterend oor van mijn omgeving kreeg ik energie en hoop dat mijn strijd voor vrijheid en democratie

betekenis had. Onverschilligheid of afstand had mij in die tijd in een absoluut nihilisme terecht kunnen brengen.

Daarom vind ik luisteren een belangrijke bron van solidariteit, toen, maar vooral nu, omdat de verhalen kunnen reizen zelfs wanneer de verhalenvertellers fysiek en geestelijk weinig bewegingsruimte hebben. Goed luisteren kan wanhoop veranderen in hoop, uitzichtloosheid in levensvreugde en kan afstand ombuigen naar verbinding.

Maar solidair zijn met asielzoekers is niet meer zo vanzelfsprekend als in de jaren tachtig toen ik naar Nederland kwam. Naast het normaliserende effect van het negatieve vertoog over migranten, is het lastig om je te verplaatsen in het leven van mensen die qua ervaring zover van je af lijken te staan. Ook al heb ik zelf de ervaring van complete onzekerheid en angst ooit gehad, nu ik in een stabiele situatie leef met een droomcarrière, voelt die tijd zo ver weg. Het is alsof die verhalen niet meer dan een voorstelling zijn van vroeger, zo irrealistisch voelt het soms. En dan gebeurt er iets. Dan steekt een Iraanse asielzoeker zichzelf op de Dam in brand¹. Dan komen al die momenten van angst en onzekerheid weer dichtbij en dan weet ik weer hoe het voelt om de dood als enige vlucht te zien. Dan weet ik weer hoe het kan dat iemand zo diep kan zitten dat de dromen over een nieuw begin veranderen in een doodswens als enige middel tot het claimen van de eigen waardigheid. Maar dat gevoel duurt niet

lang en ik ga verder met de routine van mijn leven dat absoluut niet uitzichtloos is. Dit is de harde realiteit. En daarom snap ik heel goed dat mensen die een soortgelijke ervaring niet hebben, zich moeilijk kunnen inleven in hoe het is om te leven in een asielzoekerscentrum of in de motieven van iemand die zichzelf in brand steekt. Het is niet gemakkelijk voor 'gewone' mensen om dichterbij de belevingswereld van mensen in de marges van de samenleving te komen, maar het is wel mogelijk. Sterker nog, dat is de enige manier om duurzame verbindingen te maken die een samenleving evenwichtiger en socialer maken. Want een samenleving die haar kwetsbaren in de steek laat, is geen beschaafde samenleving. Deze les heb ik dankbaar van Nederland geleerd: het Nederland van de jaren tachtig, moet ik erbij zeggen. Wij burgers vormen de samenleving en daarin moeten we onze rol als drager en bewaker van deze samenleving serieuzer nemen dan ooit, zeker nu de overheid zich terugtrekt. En daarbij moeten we niet vergeten dat solidariteit vaak gepaard gaat met kleine gebaren die van grote betekenis kunnen zijn.

Halleh Ghorashi

Halleh Ghorashi is bijzonder hoogleraar management van diversiteit en integratie bij de Faculteit Sociale Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

1. Introductie

Dit rapport bevat verhalen van bewoners van asielzoekerscentra (azc's) in Nederland. Het zijn verhalen van mensen die hebben moeten vluchten en hun dierbaren en thuisland achter zich hebben moeten laten, maar het zijn ook verhalen die vertellen over motivatie en energie die vrijkomen bij de kans opnieuw te kunnen beginnen in Nederland.

Het Nederlandse toelatings- en opvangbeleid voor vluchtelingen kent de laatste jaren een groeiende nadruk op beheersbaarheid en het streven naar efficiënter en doelmatiger werken. De overheid hoopt daarmee het complexe vluchtelingenvraagstuk overzichtelijker te maken en zo beter in staat te zijn om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen. Het asielbeleid wordt vooral vormgegeven en verwoord als 'streng doch rechtvaardig' en de opvang als 'sober doch humaan'.

Dit onderzoek beschrijft hoe bewoners van azc's hun dagelijkse leven hier ervaren en wat hun bewuste en onbewuste strategieën zijn om positief in het leven te blijven staan. We richten ons op de onbedoelde gevolgen van het 'asielsysteem' op het leven van asielzoekers in de opvang en op de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te kunnen nemen voor het eigen leven. Zoals voor het eerst blijkt uit het in 2011 verschenen SCP-onderzoeksrapport naar vluchtelingengroepen in Nederland, kan het verblijf in de asielopvang op langere termijn negatieve consequenties hebben voor de maatschappelijke positie van vluchtelingen.

De huidige opvang lijkt vooralsnog dus niet bij te dragen aan de betekenis die vluchtelingen en asielzoekers in potentie voor de samenleving zouden kunnen hebben. Of dat nu de Nederlandse

samenleving is, of die van het land van herkomst. Deze studie richt zich daarom op het vinden van bruikbare handvatten die de opvang van asielzoekers humaner kunnen maken binnen de gegeven beleidskaders. We doen dat vanuit de verhalen en het perspectief van mensen die in asielzoekerscentra wonen of dat hebben gedaan.

De onderzoeksoopdracht

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Project De Werkelijkheid, een gezamenlijk initiatief van Stichting de Vrolijkheid, Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF en VluchtelingenWerk Nederland. Het project is gestart in 2010 en loopt door tot in 2013. De Nationale Postcode Loterij maakt het project financieel mogelijk.

De Werkelijkheid werkt vanuit een visie dat Nederland anders om zou kunnen gaan met asielzoekers en vluchtelingen, namelijk op een manier waarbij hun krachten en talenten overeind blijven, zichtbaar zijn en anderen in de samenleving kunnen inspireren. Het project ontwikkelt daartoe onder meer samen met bewoners van asielzoekerscentra activiteiten. Vanuit hun kracht, talenten en ambities bouwen ze netwerken met mensen en organisaties in de omgeving. Met dit kwalitatief onderzoek beoogt De Werkelijkheid om haar premisse en visie wetenschappelijke verdieping te geven. Bovendien kunnen inzichten uit een onderzoek naar talenten, ambities en veerkracht helpen deze verder te ontwikkelen en benutten.

De Vrije Universiteit op haar beurt vindt de invalshoek van De Werkelijkheid wetenschappelijk gezien interessant om verder uit te diepen. De focus in

de wetenschappelijke literatuur ligt op moeilijke en uitzichtloze aspecten van de asielsituatie in Nederland. Gezien de versoering van de Nederlandse asielopvang is deze focus zeer begrijpelijk. Toch willen we via deze studie onderzoeken of het mogelijk is om met een positievere benadering tot nieuwe inzichten te komen. Onze nadruk ligt daarom op het opsporen van kracht en mogelijkheden in een situatie waarin bijna alle structurele omstandigheden die bemoeilijken.

De doel- en vraagstelling

Het doel van deze studie is een startpunt en inspiratiebron te zijn. Vanuit een nieuwe, niet eerder belichte hoek kijken we naar de status quo door bewoners van azc's te vragen naar wie zij zijn, wat hun talenten zijn, waar zij kracht uit halen en hoe zij die levend weten te houden. Met dit onderzoek hopen we nieuwe perspectieven op de opvang van asielzoekers te laten zien. Een centraal concept in deze studie is veerkracht. Daaronder verstaan we de vaardigheid en de flexibiliteit om veranderingen en tegenslagen op te kunnen vangen en terug te kunnen veren.

De vraag die we met dit onderzoek beantwoord willen krijgen is:
Welke condities zorgen ervoor dat veerkracht onder bewoners van asielzoekerscentra overeind blijft of kan worden hersteld?

Leeswijzer

Om de onderzoekscontext inzichtelijk te maken, beschrijven we in het eerstvolgende hoofdstuk stapsgewijs waarmee een asielzoeker in Nederland te maken krijgt. Het derde hoofdstuk gaat nader in op de bredere maatschappelijke en politieke ontwikkelingen die verband houden met de huidige opvangpraktijk. Daarna beschrijven we de theoretische insteek waarmee we een nieuw licht op de situatie van bewoners in azc's willen laten schijnen (hoofdstuk 4) en de methode en het verloop van ons onderzoek (hoofdstuk 5). In het zesde hoofdstuk presenteren we de onderzoeksbevindingen met de verhalen van respondenten en een afrondende analyse. Afsluitend volgt de conclusie waarin antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag en waarbij we condities formuleren voor het op gang houden of herstellen van processen van veerkracht bij bewoners van azc's.

2. Context

In dit hoofdstuk doorlopen we stap voor stap waarmee een asielzoeker in Nederland te maken krijgt. We gaan hiervoor eerst uitgebreider in op het verloop van de asielprocedure en vervolgens op alles wat er rond het verblijf in een asielzoekerscentrum komt kijken.

De asielprocedure

IND: De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) is de organisatie die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het vreemdelingenbeleid in Nederland en die beoordeelt of de asielzoeker recht heeft op een verblijfsvergunning (website IND).

VluchtelingenWerk: In alle asielzoekerscentra zijn medewerkers en vrijwilligers van VluchtelingenWerk aanwezig. Zij geven in de eerste plaats voorlichting over de asielprocedure. Daarnaast bereiden ze de asielzoeker voor op het vertellen van hun vluchtverhaal in de gesprekken met de IND. Ze zijn bij dit nader gehoor aanwezig als de asielzoeker of zijn advocaat dat vraagt. Ook geeft VluchtelingenWerk informatie over de opvang tijdens de procedure (website VluchtelingenWerk Nederland).

Asiel aanvragen: Iemand die asiel wil aanvragen in Nederland, moet zich eerst melden bij de centrale ontvangstlocatie (COL) in Ter Apel (website COA). Daarna worden ze naar één van de drie aanmeldcentra in Ter Apel, Den Bosch of Zevenaar gebracht. Op Schiphol is er een speciaal aanmeldcentrum voor asielzoekers die met het vliegtuig naar Nederland zijn gekomen (website VluchtelingenWerk Nederland).

Vreemdeling, asielzoeker of vluchteling?

De termen vreemdeling, asielzoeker en vluchteling worden vaak door elkaar gehaald. Vluchteling is de overkoepelende en wereldwijde term voor mensen die zich buiten hun eigen land bevinden door vrees voor vervolging en daardoor niet in staat of bereid zijn zich te kunnen beroepen op bescherming door dit land. De term vluchteling wordt in Nederland pas gebruikt wanneer iemand asiel heeft gekregen en dus als vluchteling is erkend. Een vreemdeling is iemand die in Nederland is en die niet de Nederlandse nationaliteit bezit. Een asielzoeker heeft een asielverzoek ingediend en hoopt erkend te worden als vluchteling. Zolang er nog geen beslissing is op de asielaanvraag, is iemand dus asielzoeker. (website VluchtelingenWerk Nederland).

In de aanmeldcentra vindt een identiteitsonderzoek door de IND plaats, worden documenten gecontroleerd en vingerafdrukken afgenomen. Hierna volgt een rust- en voorbereidingstermijn van zes dagen waarin het de bedoeling is dat asielzoekers tot rust komen en zich kunnen voorbereiden. Maar de IND gebruikt deze tijd ook om bijvoorbeeld de authenticiteit van documenten te onderzoeken (website Amnesty International Nederland). Asielzoekers die hun asielaanvraag moeten indienen op het aanmeldcentrum Schiphol, hebben niet zes, maar twee dagen de tijd om zich voor te bereiden op de asielprocedure. Dit komt omdat zij na aanmelding in een detentiecentrum

terechtkomen en dit mag maar zo kort mogelijk duren (Asielbarometer VluchtelingenWerk Nederland 2011).

Algemene asielprocedure: Na de rust- en voorbereidingstermijn verhuist de asielzoeker naar een procesopvanglocatie (POL) in Gilze, Wageningen of Ter Apel, in afwachting van de algemene asielprocedure (AA). Deze procedure start bij het eerste gehoor met de IND en duurt in principe acht dagen. In deze achtdaagse periode vinden ook het nader gehoor en de correcties hierop plaats. De procedure kan onder speciale omstandigheden worden verlengd met veertien dagen. Als de asielaanvraag geweigerd wordt (negatieve beschikking) kan de asielzoeker de zaak voorleggen aan de rechter. Als voor de beoordeling van de asielaanvraag meer onderzoek nodig is, wordt de asielzoeker doorgezonden naar de verlengde asielprocedure (VA) (website Amnesty International Nederland).

Verlengde asielprocedure: Bij de start van deze verlengde asielprocedure verhuist iemand naar een asielzoekerscentrum (azc). Deze procedure duurt maximaal zes maanden (Asielbarometer VWN, 2011).

Terugkeer: Wanneer iemand is uitgeprocedeerd, heeft hij nog maximaal vier weken recht op opvang in een azc. Daarna moet hij deze opvang verlaten. Hij kan nog wel (maximaal) twaalf weken in een zogeheten vrijheidsbeperkende locatie van COA verblijven. Uitgeprocedeerde gezinnen worden opgevangen in een gezinslocatie. De voorzieningen hier zijn sober en de bewegingsvrijheid van de

Vluchtelingen wereldwijd

Het 2010 Global Trends-rapport van de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) toont aan dat er eind 2010 wereldwijd rond de 43,7 miljoen mensen door conflict en vervolging gedwongen op de vlucht zijn geslagen: dit is het hoogste aantal in de afgelopen vijftien jaar (UNHCR, 2011). Ook blijkt dat meer dan vier vijfde van alle vluchtelingen wordt opgevangen door ontwikkelingslanden, veelal vluchtelingen uit de eigen regio. Pakistan, Iran en Syrië hebben de grootste groepen vluchtelingen met respectievelijk 1,9 miljoen, 1,1 miljoen en 1 miljoen (UNHCR, 2011). Ook Duitsland, Jordanië en Kenia vangen veel vluchtelingen op, Nederland staat op twintigste plaats in de lijst van opvanglanden. (website VluchtelingenWerk Nederland).

Asielaanvragen: de aantallen

In de afgelopen decennia is het aantal asielaanvragen per jaar sterk veranderd. In 1994 werden ruim 50.000 asielaanvragen gedaan en tot 2001 lag het aantal asielaanvragen voortdurend boven de 20.000. In de jaren daarna schommelt het aantal tussen de 10.000 en 15.000 per jaar (Vluchtelingen in getallen VWN, 2011: 6). Schommelingen kunnen te maken hebben met oplaaiend of juist afnemend geweld, maar ook met aanpassingen in asielbeleid van buurlanden dat een effect kan hebben op Nederland. In 2001 is in Nederland de nieuwe Vreemdelingenwet ingevoerd. Deze wordt soms genoemd als verklaring voor de sterke afname van het aantal aanvragen in het afgelopen decennium.

mensen is beperkt. De vreemdeling is zelf verantwoordelijk voor zijn vertrek uit Nederland en het regelen van de daarvoor benodigde documenten (website COA).

De overheid onderscheidt verschillende vormen van vertrek. Bij een 'zelfstandig vertrek zonder toezicht' is de uitgeprocedeerde persoon niet meer aanwezig op zijn laatst bekende adres, maar is zijn vertrek niet aangetoond. De vreemdeling is dan zoals dat heet 'met onbekende bestemming vertrokken' (MOB). Bij een 'zelfstandig vertrek onder toezicht' is iemand zelf vertrokken met bijvoorbeeld de hulp van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) (Vluchtelingen in Getallen VWN, 2011: 21). Bij een 'gedwongen vertrek' verwijderd de Vreemdelingenpolitie de afgewezen asielzoeker uit de opvang (website COA).

Verblijfsstatus: Een asielzoeker die in Nederland mag blijven, krijgt eerst een tijdelijke vergunning. De Nederlandse staat kan deze vergunning gedurende vijf jaar intrekken. Na vijf jaar kan de asielzoeker een definitieve verblijfsvergunning aanvragen. Deze vergunning kan Nederland niet meer intrekken als de situatie in het land van herkomst verbetert. Dit kan wel als iemand een misdrijf pleegt (Vluchtelingen in Getallen VWN 2011: 11).

Het verblijf in een asielzoekerscentrum (azc)

COA: De verantwoordelijkheid voor opvang van asielzoekers ligt sinds 1994 bij het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Dit zelfstandig bestuursorgaan valt onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Het is voor

asielzoekers overigens niet verplicht om gebruik te maken van de opvang in een asielzoekerscentrum. Er kan bijvoorbeeld ook sprake zijn van een 'administratieve plaatsing', dit betekent dat een asielzoeker buiten de opvang verblijft bij (eerstegraads) familieleden of om medische redenen (Dourleijn in SCP 2011: 56). Wel geldt net als voor bewoners van het azc de wekelijkse meldplicht bij de Vreemdelingenpolitie.

Uitkeringen en verzekeringen:

Asielzoekers ontvangen weeggeld van het COA; dit is vastgelegd in de Regeling Verstrekkingen Asielzoekers (RVA 2005). Dat is op dit moment (begin 2012) 57 euro zakgeld per week per volwassene, 43 euro per week per kind tot 18 jaar en 36 euro per week per kind tot 11 jaar (website Rijksoverheid). Verder krijgt iemand bij binnenkomst in de opvang eenmalig een bedrag om onder meer kookgerei en kleding te kunnen aanschaffen (website COA). Asielzoekers zijn verzekerd tegen de meeste ziektekosten en tegen de gevolgen van wettelijke aansprakelijkheid (website COA).

De Vreemdelingenwet 2000

De Vreemdelingenwet 2000 had twee centrale beleidsdoelen bij de invoering: kortere procedures en een betere kwaliteit van de beslissing in eerste aanleg (WODC Evaluatie Vreemdelingenwet, 2006). Om de asielprocedure te verkorten is de bezwaarfase in asielzaken afgeschaft. Uit de Evaluatie Vreemdelingenwet (2006) door het WODC blijkt dat er grote verschillen bestaan tussen enerzijds de 'doorlooptijden' van de aanvragen waarbij de eerste beslissing in het aanmeldcentrum wordt genomen en anderzijds de 'doorlooptijd' van aanvragen waarop in de 'normale' procedure wordt beslist: er kan zelfs gesproken worden over de korte procedure – die zeer kort duurt – en de lange procedure – die zeer lang duurt. (WODC Evaluatie Vreemdelingenwet, 2006: 21).

Gezondheidszorg: De gezondheidszorg voor asielzoekers is geregeld in de Regeling Zorg Asielzoekers (RZA) (website Regeling Zorg Asielzoekers). Het doel is zoveel mogelijk aan te sluiten op de reguliere gezondheidszorg. Voorheen was de Medische Opvang Asielzoekers (MOA) verantwoordelijk voor preventieve en (toeleiding naar) curatieve zorg, maar sinds januari 2009 is het Gezondheidscentrum Asielzoekers (GCA) het eerste aanspreekpunt voor medische zorg aan asielzoekers. Dit is de toegang tot curatieve zorg van bijvoorbeeld huisartsen, tandartsen en ziekenhuizen (website COA). De preventieve ofwel publieke zorg voor asielzoekers wordt uitgevoerd door de GGD's (Factsheet Gezondheidszorg voor Asielzoekers in Nederland 2010).

Mogelijkheden tot (on)betaald werk: De mogelijkheden voor asielzoekers om betaald te werken zijn beperkt (Dourleijn in SCP 2011: 50). Iemand die nog geen of een negatieve beslissing op een asielverzoek heeft gekregen, mag 24 weken per jaar betaald werk verrichten (Besluit uitvoering Wet arbeid vreemdelingen). Hiervoor moet de werkgever een tewerkstellingsvergunning hebben en voor de aanvraag hiervan is een COA-verklaring nodig. Deze wordt alleen onder bepaalde voorwaarden verstrekt: het asielverzoek moet tenminste zes maanden in behandeling zijn, iemand ontvangt vergoedingen vanuit de Regeling Verstrekkingen Asielzoekers en is niet uitzetbaar uit Nederland (voorlichtingspapieren COA voor bewoners). De inkomsten moeten betaald worden aan het COA, als eigen bijdrage aan de opvang. Een werkende asielzoeker mag 25% van zijn inkomsten

Verblijfsvergunningen

In de Vreemdelingenwet worden verschillende gronden onderscheiden om bescherming aan vluchtelingen te bieden:

A-grond Vluchtelingenschap: Iemand voldoet aan de voorwaarden van het internationale Vluchtelingenverdrag.

B-grond Subsidiare bescherming: Iemand loopt bij uitzetting risico op foltering, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing.

C-grond Humanitaire gronden: er zijn klemmende redenen van humanitaire aard, die verband houden met de redenen van vertrek uit eigen land (met name trauma's vanwege eerdere vervolging).

D-grond Humanitaire gronden: de algehele situatie in het land van herkomst is te slecht (conflict of grootschalige mensenrechtenschendingen).

(Vluchtelingen in Getallen VWN, 2011: 10).

UNHCR uitgenodigde vluchtelingen

Nederland participeert sinds 1984 in het hervestigingsbeleid van de wereldwijde vluchtelingenorganisatie UNHCR. De vluchtelingenorganisatie draagt landen - die hieraan meedoen - zaken voor van vluchtelingen die meestal langdurig in vluchtelingenkampen verbleven in het buurland van hun land van herkomst. Nederland beslist vervolgens wie wordt toegelaten, waarbij ze heeft toegezegd jaarlijks vijfhonderd vluchtelingen op te nemen voor hervestiging (WODC, 2008: 17).

houden, met een maximum van 183 euro per maand (voorlichtingspapieren COA voor bewoners). Bewoners mogen vrijwilligerswerk buiten de opvangvoorziening doen (Jager 2010: 122). Ook kunnen ze in een asielzoekerscentrum klussen doen waarvoor ze eventueel een kleine vergoeding krijgen van het COA. Het gaat niet om de verplichte klussen, zoals het zelf schoonhouden van de eigen keuken en kamer, maar om extra klussen zoals “werkzaamheden waarvoor men in het dagelijks leven bijvoorbeeld een handige, sterke of creatieve kennis vraagt te helpen: een boom omzagen, schilderijen ophangen of gordijnen korter maken” (Jager 2010: 122). Voor dit type werkzaamheden in het centrum heeft de bewoner recht op een vergoeding van maximaal € 13,80 per week (RVA 2005).

Mogelijkheden tot volgen van onderwijs: Deze zijn beperkt. Kinderen van 5 tot 18 jaar vallen onder de Nederlandse Leerplichtwet en zijn dus verplicht naar school te gaan. Maar na de 18e verjaardag moet een asielzoeker een bewijs hebben van rechtmatig verblijf om onderwijs te kunnen volgen. Wie voor zijn 18e al is begonnen aan een opleiding, mag deze afmaken (Kloosterboer 2009: 31). Het COA biedt volwassen asielzoekers een training basaal Nederlands aan, waarbij iemand vijfhonderd woorden Nederlands leert om zich te kunnen redden in de directe leefomgeving. Een asielzoeker van wie de asielaanvraag is afgewezen, mag geen taallessen meer volgen (Kloosterboer 2009: 28). Voor toegang tot regulier onderwijs is meestal een verblijfsvergunning nodig, maar soms lukt het ook al als

iemand nog in de procedure zit. Om daadwerkelijk te kunnen deelnemen aan onderwijs is er een aantal barrières. Zo is het beheersen van het Nederlands meestal nodig om onderwijs te kunnen volgen. Verder is het lastig een opleiding op het gewenste niveau te krijgen als de in het eigen land verworven diploma's hier niet worden erkend. Ten slotte kunnen de kosten een drempel vormen (Vogels in SCP 2011: 94). Hoger opgeleide vluchtelingen kunnen eventueel terecht bij Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF. Omdat er meestal veel tijd verloren gaat alvorens iemand een verblijfsvergunning heeft, beoordeelt het UAF zelf ook of iemand volgens het UAF als vluchteling is aan te merken, waarna hij in aanmerking komt voor ondersteuning en begeleiding bij een studie op universitair, hbo- of mbo-3/4-niveau. Het UAF biedt hoger opgeleide vluchtelingen ook ondersteuning en begeleiding bij het vinden van een passende baan en/of stage.

Activiteiten: Op grond van de Regeling Verstrekkingen Asielzoekers krijgen asielzoekers in de opvang “recreatieve en educatieve activiteiten” aangeboden om hun toekomstkansen te vergroten (Kloosterboer 2009: 28). Het gaat bijvoorbeeld om begeleiding bij de oriëntatie in Nederland, de voorbereiding op inburgering in Nederland of de voorbereiding op terugkeer (website COA). Verder wil het COA de zelfwerkzaamheid van asielzoekers en de leefbaarheid in de centra stimuleren door hen bijvoorbeeld samen met vrijwilligers de speelzaal of de internetruimte te laten beheren (Jaarverslag COA 2008). Recreatieve activiteiten komen veelal

van organisaties of initiatieven buiten het azc. Bewoners zijn dus afhankelijk van wat de nabije omgeving te bieden heeft en dit verschilt per azc. De Nationale Stichting ter Bevordering van de Vrolijkheid organiseert creatieve activiteiten en kunstzinnige workshops voor de kinderen en jongeren in Nederlandse azc's. De Vrolijkheid werkt behoeftegericht en organiseert de activiteiten vaak samen met de bewoners. Dans, theater, muziek en beeldende kunst zijn middelen om hun eigen verhaal vorm te geven en om zelfvertrouwen en talent te ontwikkelen (website de Vrolijkheid). In 2010 is De Werkelijkheid gestart voor bewoners in azc's. Dit project is gericht op het creëren van duurzame netwerken tussen asielzoekerscentra en hun omgeving. Dit wordt gerealiseerd door samenwerking aan te gaan met bijvoorbeeld buurtbewoners, bedrijven en scholen in de omgeving en hen te betrekken bij verschillende activiteiten op of buiten het azc (website De Werkelijkheid).

Verblijftijd in azc's

Er zijn momenteel ongeveer 45 azc's verspreid over heel Nederland. In 2011 werden daar dagelijks gemiddeld 15.000 mensen opgevangen. Ongeveer de helft van hen verblijft minder dan één jaar in de centra; ruim 6000 mensen tussen de één en drie jaar en minder dan 2000 drie jaar of meer.

3. De praktijk van een ‘sober doch human’ opvangbeleid

Dit hoofdstuk begint met een korte geschiedenis van de Nederlandse asielopvang. Vervolgens beschrijven we de bredere maatschappelijke en politieke ontwikkelingen die het huidige beleid en de praktijk asielopvang hebben beïnvloed. Daaropvolgend beschrijven we twee paradoxen die de praktijk van de opvang lijken vorm te geven.

Korte geschiedenis van asielopvang in Nederland

In reactie op het groeiende aantal asielaanvragen in Nederland vanaf de jaren tachtig wordt er voortdurend aan zowel de asielprocedure als de opvang van asielzoekers gesleuteld.

Tot 1987 is er nog geen door de overheid georganiseerde opvang en zorgen asielzoekers zelf, veelal met behulp van vrijwilligers, voor hun huisvesting (Jager 2010). Vanaf 1987 doet de Regeling Opvang Asielzoekers (ROA) haar intrede: deze houdt in dat asielzoekers eerst in een asielzoekerscentrum worden opgevangen om vervolgens in ROA-huizen geplaatst te worden (Böcker en Doornbos 1998: 1). De centra dienen in eerste instantie dus als tijdelijke opvang, maar door de steeds groter wordende aantallen asielzoekers wordt de druk op de centra ook steeds groter. Begin jaren negentig duurt de tijdelijke opvang niet meer enkele maanden, maar enkele jaren (Ghorashi 2005; Weiler en Wijnkoop 2011).

Om meer controle over de grote aantallen asielzoekers te krijgen neemt de overheid nieuwe maatregelen. In 1994 wordt de opvang gecentraliseerd en verschuift de verantwoordelijkheid voor het toelatings- en opvangbeleid van asielzoekers van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport naar het Ministerie van Justitie². De uitvoering van het opvangbeleid wordt vanaf dan opgedragen aan het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Met de komst van deze nieuwe regeling wordt ook in de herziening van de Vreemdelingenwet vastgelegd dat de opvang gekoppeld wordt aan de asielprocedure. De opvang is dus niet langer alleen opvang, maar ook bedoeld om de asielzoeker beschikbaar te houden voor overheidsactiviteiten die nodig zijn voor de beoordeling van de toelatingsaanvraag of terugkeer.

Naast deze maatregelen komt er in het toelatingsbeleid steeds meer nadruk te liggen op vermindering van het aantal asielzoekers en op het tegenhouden en ontmoedigen van mensen die niet echt vluchteling zijn. De focus van het beleid ligt steeds meer op het beheersen van migratie en het voorkomen van de zogenoemde aanzuigende werking. Dit leidt tot maatregelen als het beperken van de mogelijkheden om te werken voor wie de asielaanvraagprocedure nog loopt en daarmee mensen uit te sluiten van zaken als huisvesting en sociale voorzieningen (Geuijen 2004: 58). In vergelijking met de jaren tachtig raken het beleid en debat steeds minder gericht op het beschermen van vluchtelingen en steeds meer op het beheersen en terugdringen van immigratie (Geuijen 2004). Ook binnen het huidige regeerakkoord komt

deze benadering sterk naar voren: “ombuiging, beheersing en vermindering van de immigratie zijn geboden en urgent gelet op de maatschappelijke problematiek” (Regeerakkoord 2010). Om de ontwikkelingen in de asielopvang beter te kunnen begrijpen zullen we ingaan op een aantal bredere politieke en maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op de praktijk van asielopvang op dit moment.

Veranderende maatschappelijke vertogen

Een aantal ontwikkelingen in de afgelopen decennia heeft een bepalende rol gespeeld in het maatschappelijke en politieke landschap en is ook van invloed geweest op de beeldvorming en benadering van asielzoekers en vluchtelingen in zowel het beleid als de praktijk van de opvang. We beschrijven hier drie ontwikkelingen. Ten eerste de invloed van de verzorgingsstaat die naast het bieden van sociale zekerheden ook een bijdrage heeft geleverd aan de categorisering van asielzoekers en vluchtelingen. Vervolgens gaan we in op de groeiende nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van burgers in het politieke en maatschappelijke vertoog, waarmee het tegenovergestelde van de verzorgingsstaat wordt benadrukt. Ten slotte beschrijven we de veranderende toon in het publieke debat rond nieuwkomers en de invloed die dit heeft op beeldvorming en beleidsvorming rond asielzoekers en vluchtelingen. De essentie van de Nederlandse verzorgingsstaat ligt in het ondersteunen van groepen met een achterstand en het ervoor zorgen dat deze achterstand verholpen wordt. Dit vangnet sluit aan op de basisbehoeften van

vluchtelingen gedurende hun eerste jaren in Nederland en op de behoefte van sommigen aan langduriger hulp (Ghorashi 2011: 3).

Maar naast de ondersteunende werking kent het systeem van de verzorgingsstaat ook onbedoelde effecten die van negatieve invloed zijn geweest op de beeldvorming rond asielzoekers en vluchtelingen. Resultaat van het gelijk willen maken van achterstandsgroepen aan de rest van de samenleving is namelijk een zeker onbehagen jegens diegenen die als maatschappelijk afwijkend of maatschappelijke onderklasse worden gezien (Lucassen in Ghorashi 2006: 13). Door de verregaande overheidssteun kunnen mensen afhankelijk raken van de overheid of hulporganisaties en kan er een beeld ontstaan dat asielzoekers en vluchtelingen hulpeloos zijn, niet zonder hulp kunnen en daarom een last zijn voor belastingbetalers. De verzorgingsstaat heeft op die manier bijgedragen aan de beeldvorming rond migranten in het algemeen en asielzoekers en vluchtelingen in het bijzonder als een categorie met een maatschappelijke achterstand (Ghorashi 2006: 14).

Sinds enkele decennia vindt er een omslag plaats naar een meer neoliberale politiek en een herdefiniëring van de verzorgingsstaat. Dit betekent het terugtreden van de overheid en het benadrukken van de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van burgers. De betekenis van deze verschuiving voor de migrantenproblematiek wordt vanaf de jaren negentig zichtbaar als de overheid migranten steeds meer op hun individuele verantwoordelijkheid in plaats van hun lidmaatschap van een

bepaalde groep aanspreekt (Prins 2010: 20). Ook in het huidige regeerakkoord komt deze benadering van nieuwkomers duidelijk naar voren:

"Effectieve integratie van nieuwkomers en bevolkingsgroepen is een veelomvattend en veeleisend proces dat voor de gehele samenleving van groot belang is. Hiervoor geldt bij uitstek dat participatie in de samenleving vraagt om een toereikende kwalificatie in taal en opleiding. Inburgering van toegelaten asielzoekers en migranten op een adequaat niveau is voor henzelf en hun kinderen de sleutel tot een volwaardige deelname aan de samenleving in werk en onderwijs. Dit mag worden verwacht van nieuwkomers. Zij zijn hiervoor zelf verantwoordelijk. Het uitblijven van deze inspanningen kan in het kader van de sociale zekerheid en in het belang van de arbeidsparticipatie, niet zonder gevolgen blijven." (Regeerakkoord 2010).

Deze verschuiving naar een benadering waarbij de nadruk ligt op zelfredzaamheid en eigen

verantwoordelijkheid, geldt voor alle burgers. Maar rond migranten en vluchtelingen is deze benadering ingebed in een maatschappelijke sfeer waarbinnen er een verandering van toon is waar te nemen. Baukje Prins (2002) beschouwt deze tijd als het tijdperk van "het nieuw realisme". Deze stroming is sterk gekoppeld aan de politieke opkomst van Fortuyn, Verdonk en Wilders in het afgelopen decennium. Een centraal element van dit nieuw realisme zijn de anti-islam- en anti-immigratiestandpunten. Prins (2002) beschrijft dat deze politieke aardverschuiving niet verrassend is, maar dat het een proces is waarbij de tot dan toe verzwegen negatieve gevoelens over migranten nu ook publiekelijk mogen worden verwoord. Dit oprukkende nieuw realisme in de Nederlandse politiek heeft in combinatie met het strengere immigratiebeleid invloed op de beeldvorming rond asielzoekers. Er lijkt een idee te bestaan

dat iemand “schuldig is tenzij onschuldig is bewezen” (Ghorashi 2011: 1). De hiervoor beschreven maatschappelijke en politieke ontwikkelingen van de afgelopen jaren zijn tevens van invloed op de manier waarop de overheidsorganisatie COA haar opvangtaak uitvoert. Dit wordt zichtbaar in de toenemende soberheid in de aanpak van asielopvang in het afgelopen decennium. De claim is tegelijkertijd dat de opvang nog steeds humaan is.

De paradoxale opdracht rond de opvang van asielzoekers

Het verenigen van een zowel sobere als humane benadering brengt voor de opvangorganisatie in de praktijk tegenstrijdigheden met zich mee. Asielzoekers mogen namelijk niet teveel integreren tijdens hun wachtperiode, maar wanneer ze het azc met een verblijfstatus verlaten, worden ze wel geacht zo snel mogelijk te integreren. Daarnaast zouden asielzoekers geen excessieve kostenpost voor de staat moeten zijn, maar kunnen zij zichzelf niet onderhouden, omdat ze nauwelijks mogen werken (Geuijen 2000). Deze tegenstrijdigheden komen in twee overkoepelende paradoxen naar voren. De eerste is het beheersbaar houden van immigratie en opvang naast het bieden van menswaardige opvang. De tweede paradox ligt in de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van asielzoekers en hun daadwerkelijke mogelijkheden om daaraan tijdens de wachtperiode vorm te geven.

Beheersbaarheid en menswaardige opvang

De nadruk in het toelatingsbeleid op het beheersbaar houden van immigratie

heeft invloed op de opvang van asielzoekers. De beheersbaarheid zien we terug in de terughoudendheid om voorzieningen te bieden en in de uniformisering van de manier van werken binnen de verschillende opvanglocaties.

De reden om terughoudend te zijn met voorzieningen als reguliere huisvestingsmogelijkheden, sociale voorzieningen en werk- en onderwijsmogelijkheden heeft te maken met de onzekerheid over de uiteindelijke toelating van asielzoekers. Bovendien wil de overheid voorkomen dat het voorzieningenniveau een reden zou zijn om juist in Nederland asiel aan te vragen (Jager 2010).

De nadruk op eenheid in sturing en uniform werken is het resultaat van reorganisaties binnen het COA na de grote veranderingen en krimp waarmee de asielopvang de afgelopen jaren te maken heeft gehad. De uniformere manier van werken zorgt ervoor dat het COA risico's beter kan beheersen, doordat het onzekerheden en chaos binnen de opvang zoveel mogelijk uitsluit.

De nadruk op beheersbaarheid gaat in de praktijk gepaard met meer structurering en regulering. Het gevolg is dat er in de praktijk weinig ruimte blijft om in te kunnen spelen op individuele omstandigheden van bewoners. Daarmee kan de invulling van een humane opvang in het gedrang komen. Asielzoekers zijn in een fase van hun leven waarbinnen de menselijke behoeften aan empathie en vertrouwen groter zijn dan ooit, maar bevinden zich in een context die almaar meer wordt bepaald door een rationele en onpersoonlijke benadering van het zo efficiënt mogelijk afhandelen van asielverzoeken. De spanningen

en gevoelens van onmacht die dit leefsysteem voor asielzoekers met zich meebrengt, kan eraan bijdragen dat bewoners op den duur een passieve leefstijl gaan ontwikkelen (Kramer 2010: V). Een uitkomst die haaks staat op de intentie asielzoekers 'zelfstandig en actief' te houden (COA jaarverslag 2003).

De eigen verantwoordelijkheid en de mogelijkheden tot eigen initiatief

In de toenemende neoliberale benadering van de overheid staat de eigen verantwoordelijkheid van burgers centraal. Dit geldt ook voor de benadering van asielzoekers en hun opvang. Dit uitgangspunt veronderstelt dat mensen ruimte hebben op eigen initiatief hun leven in goede banen te kunnen leiden. De eigen verantwoordelijkheid voor asielzoekers houdt in dat iemand die een verblijfsvergunning krijgt zelf verantwoordelijk is voor integratie en dat iemand bij een negatief besluit zelf zijn terugkeer naar het land van herkomst moet regelen. Die eigen verantwoordelijkheid van de asielzoeker lijkt dus een op voorhand en van bovenaf

door de overheid bepaalde invulling te hebben.

De praktijk laat zien dat de mate waarin bewoners zelf verantwoordelijk kunnen zijn voor het invullen van hun leven beperkt is. Zij kunnen niet of nauwelijks werken of een opleiding volgen en van het zakgeld dat zij ontvangen kunnen ze nauwelijks externe activiteiten doen (Geuijen 2000). Dus niet alleen wordt de eigen verantwoordelijkheid beheersmatig en van bovenaf ingevuld, asielzoekers hebben in de dagelijkse praktijk nauwelijks ruimte om initiatieven te nemen en zelfstandig invulling te geven aan het leven in Nederland.

Conclusie

De politieke en maatschappelijke ontwikkelingen rondom immigratie in de laatste decennia hebben de asielopvang opgezaaid met een opdracht tot 'sobere doch humane' opvang. Dit uitgangspunt laat in de praktijk tegenstrijdigheden zien die moeilijk oplosbaar lijken. Die tegenstrijdigheden komen vooral tot uiting in de beheersmatige invulling van het eigen verantwoordelijkheidsprincipe en de smalle invulling van de humane kant van de opvang.

Omdat het denken in onmogelijkheden geen alternatief biedt voor de nu spaaklopende dominante handelwijzen presenteren we in het volgende hoofdstuk een andere benadering. We beschrijven verschillende theoretische concepten die een kader bieden om eenzelfde situatie anders te bezien. Vanuit dit kader kijken we naar welke ruimte en mogelijkheden er zijn om de humane benadering binnen de bestaande omstandigheden een ruimere invulling te geven.

4. In een ander licht - Theoretisch kader

In deze studie maken we gebruik van een theoretisch raamwerk waarmee we azc's in een ander licht willen bekijken door de beleving van bewoners centraal te stellen. Via deze benadering willen we de processen die vanzelfsprekend zijn geworden in het denken en handelen binnen het huidige asielsysteem bevragen en nieuwe denk- en actierichtingen naar voren brengen. In dit hoofdstuk zullen we om te beginnen ingaan op wat een transitie is en op welke manier dit onderzoeksrapport onderdeel van een transitie in de opvang van asielzoekers zou kunnen zijn. Vervolgens bespreken we twee theoretische concepten die nieuwe denkrichtingen onderbouwen. Ten eerste beschrijven we de term liminaliteit als concept om de wachperiode in het azc te bestuderen. Vervolgens leggen we veerkracht uit, het centrale concept in deze studie, als perspectief om de kracht en mogelijkheden in verhalen van bewoners naar voren te halen. Daarop aansluitend beschrijven we op basis van eerder onderzoek binnen azc's en naar vluchtelingen in Nederland wat mogelijke belemmerende en bevorderende factoren zouden kunnen zijn voor de beleving van veerkracht onder bewoners van azc's.

Transities en praktijkvoorbeelden

In de overgang van een dominante handelwijze naar andere vormen van handelen zijn er zowel experimenten als ruimte nodig om te kunnen zoeken naar en te leren van nieuwe denk- en handelwijzen. Een ander woord voor zo'n proces is transitie. Transities zijn ingrijpende veranderingsprocessen waarbij bestaande structuren, gebruiken

en gedachtegangen worden afgebroken en vervangen door nieuwe (Van der Hoeven 2010). Maatschappelijke transities zijn veranderingsprocessen waarbij cultuur, structuur, en gebruiken van een maatschappelijk systeem blijvend worden veranderd, waarbij we een systeem definiëren als een samenhangend stelsel van componenten die elkaar beïnvloeden in een bepaalde richting (Rotmans 2005). Een voorbeeld is het maatschappelijk veld rond de opvang van asielzoekers. Een transitie begint meestal op die plekken waar de nadelen van het bestaande systeem groter zijn geworden dan de opbrengsten. Voor verandering is een reflectief proces van zoeken, leren en experimenteren nodig (Rotmans 2005). Een voorbeeld van een transitie-experiment binnen de zorg zijn de Thomashuizen. Deze konden starten door het persoonsgebonden budget. Zo kan een transitie in de opvang van asielzoekers ontstaan door het ontwikkelen van nieuwe perspectieven

Thomashuizen

Het ontstaan van de Thomashuizen is een voorbeeld van transitie in de zorgverlening als reactie op de reguliere zorg waar tijd en geld steeds meer verdwijnen in management en bureaucratische processen. Een Thomashuis is een kleinschalige woonvorm voor acht volwassenen met een verstandelijke beperking. Zij wonen in meestal karakteristieke woonhuizen of woonboerderijen samen met twee 'zorgondernemers', een echtpaar of samenwonend stel, die de bewoners begeleiden en verzorgen. De visie van Thomashuizen is dat goede zorg voor mensen met een verstandelijke beperking draait om liefde en persoonlijke aandacht. Dit maken ze waar door de inzet van zelfstandig ondernemerschap, kleinschaligheid en continuïteit van personeel. Binnen deze structuur kunnen de zorgondernemers zelf invulling geven aan de zorg waarmee hun creativiteit, kennis en ervaring optimaal worden benut. Wegens het succes van deze vorm van kleinschalige zorg wordt het concept tegenwoordig ook toegepast in de zorg voor dementerende ouderen. (website Thomashuizen)

Oasis Game

Een voorbeeld van een transitie initiatief in het kader van wijkontwikkeling is de Oasis Game. Dit is een spel van een aantal dagen waarbij buurtbewoners worden bewust gemaakt van en bekrachtigd in het idee dat zij zelf centraal kunnen staan in het ontwikkelen en verbeteren van hun eigen leefomgeving.

Het spel gaat ook over sociale cohesie, empowerment en participatie. De game is ontwikkeld in Brazilië, binnen gemeenschappen in sloppenwijken, waarbij mensen spelenderwijs en actiegericht de gezamenlijke dromen voor de wijk zijn gaan realiseren. Door de Oasis Game te spelen worden lichtpuntjes van hoop en schoonheid blootgelegd in de op het eerste gezicht soms troosteloze wijken. Het spel laat zien dat een gemeenschap al door één of enkele dagen samen te werken een moderne oase kan creëren in hun eigen leefomgeving. Het Braziliaanse spel blijkt universeel te zijn en kan in alle regio's of gemeenschappen waar sociale en omgevingsvitaliteit verwaarloosd is, gespeeld worden. Inmiddels is de Oasis Game al in verschillende wijken in Nederland uitgevoerd.

(website Oasis Holland)

en experimenten, zoals dit onderzoek en de nieuwe praktijken in De Werkelijkheid. Het zorgconcept van het Thomashuis en het nog nieuwe experiment van de Oasis Game laten zien dat experimenten die tot een transitie kunnen leiden, vaak gedragen worden door een visie waarin mensen weer centraal komen te staan, in reactie op vervreemding en groeiende bureaucratie. Ook leren deze initiatieven dat verandering begint met opnieuw en anders (leren) kijken naar situaties die problematisch en onveranderlijk lijken. In de volgende paragraaf introduceren we liminaliteit als concept waarmee de beleving van de wachtperiode in het asielzoekerscentrum kan worden beschouwd.

Op de drempel

Liminaliteit is een theoretisch concept om een tussenfase tussen twee werelden aan te duiden. Victor Turner (1967) legt het begrip uit als een overgangsfase waarin een persoon is afgescheiden van zijn vroegere context, maar tegelijk nog niet verankerd is in de nieuwe structuur (in Alitolppa-Niitamo 2001: 130). De periode in het azc zou als een liminale fase gezien kunnen worden: het thuisland is achtergelaten, maar iemand kan zich nog niet in een nieuw land vestigen. Het is een periode waarin iemand loskomt van dominante denkpatronen en vanzelfsprekendheden uit de oude context, maar tegelijk nog onzeker is over hoe zijn toekomst eruit zal gaan zien.

Leven in een dergelijke tussenfase kan negatieve kanten hebben, doordat iemand sociaal en psychologisch gezien kwetsbaar is en nog niet in staat is zijn rol, status of groep te bepalen (Alitolppa-Niitamo 2001: 130). Dit kan een gevoel van leegte en nergens bijhoren oproepen. Toch kent een dergelijke tussenperiode ook positieve kanten. Doordat de sociale druk van de omringende structuren enigszins wegvalt, kan er ruimte ontstaan om vrij van beperkende structuren te denken en zo open te staan voor nieuwe mogelijkheden. Deze situatie biedt mogelijkheden tot creativiteit, reflectie en nieuwe toekomstbeelden.

Volgens Foucault (1980) bieden de kennis en verhalen uit liminale perspectieven een mogelijk belangrijke inspiratiebron voor nieuwe perspectieven op het dominante handelen en denken (in McPherson 2010: 549). Het zichtbaar maken van verhalen van bewoners is dus een

manier om de huidige benadering van bewoners van azc's te bevragen. De inzichten die dit oplevert, kunnen bijdragen aan zowel een verschuiving van de benaderingswijze als de positionering van personen in een liminale positie (in McPherson 2010: 549). Ofwel, de verhalen van asielzoekers in deze studie kunnen nieuwe perspectieven bieden die de zoektocht naar alternatieven voor de huidige situatie stimuleren. Gezien de maatschappelijke ontwikkelingen is structurele aanpassing van de situatie van asielzoekers weinig realistisch. Maar de inzichten opgedaan uit deze verhalen kunnen wel de condities binnen de opvang verbeteren.

Veerkracht

'Resilience' ofwel veerkracht verwijst binnen de psychologie naar het menselijk vermogen zich te kunnen aanpassen. Veerkracht is de verzamelnaam voor alle verschijnselen waarbij mensen zich ondanks serieuze bedreigingen voor hun aanpassingsvermogen of persoonlijke ontwikkeling toch staande weten te houden (Masten 2001). Binnen de wetenschappelijke literatuur komt er ook steeds meer aandacht voor hoe sociale contexten de mogelijkheden tot veerkracht, specifiek onder gemarginaliseerde en sociaal uitgesloten gemeenschappen, kunnen belemmeren of versterken. De focus ligt hierbij dus niet alleen op individuen, maar ook op de onderlinge afhankelijkheid tussen individuen en hun sociale omgeving (Foxen 2010: 72). Volgens deze benadering is veerkracht een multidimensioneel proces dat tot uiting komt in het menselijk

Paul-Michel Foucault

vermogen ondanks tegenslagen een positief zelfbeeld, continuïteit in identiteitsontwikkeling, vastberadenheid en controle te behouden, evenals een gevoel van verbondenheid en zingeving (Ungar et al. 2007).

Ungar et al. (2007) zien veerkracht niet als een permanente staat van zijn, maar als een proces binnen individuen en tussen individuen, families en gemeenschappen. Ze beschrijven dat veerkracht in de interactie tussen verschillende 'velden' tot stand komt. Een voorbeeld van een veld is de toegang tot materiële bronnen zoals voedsel, kleding en onderdak, maar ook financiën, onderwijs, gezondheidszorg en werk. Ook beschrijven zij sociale relaties als bron van ondersteuning en begrip wanneer iemand tegenslagen te verwerken krijgt. Verder wordt samenhang genoemd: het gevoel onderdeel te zijn van een groter geheel op zowel sociaal als spiritueel vlak. Een ander veld is ervaren macht en controle, ofwel het beschikken over de capaciteit om verandering teweeg te brengen en invloed uit te oefenen op zichzelf en de omgeving.

Niet alleen individuen, maar ook sociale systemen als geheel kunnen veerkrachtig zijn zoals Hopkins (2008) beschrijft. Veerkracht binnen een sociaal systeem zorgt voor de wendbaarheid en vaardigheid van gemeenschappen om onvermijdelijke veranderingen en verstoringen op te vangen en toch te blijven functioneren (Hopkins 2008). Er zijn verschillende factoren binnen een sociaal systeem die met veerkracht geassocieerd kunnen worden. Wanneer een gemeenschap beschikt over een diversiteit aan interventies en middelen, kan zij flexibeler reageren op veranderingen. Hiervoor geldt

dat elke gemeenschap haar eigen unieke oplossingen, reacties en middelen creëert om om te kunnen gaan met onverwachte situaties en dat vele kleine interventies beter werken dan enkele grote als reactie op uitdagingen. Een tweede factor is de modulariteit van het systeem ofwel de manier waarop verschillende componenten met elkaar verbonden zijn en tegelijk op zich kunnen staan. Naarmate een systeem meer modulair is, kunnen de verschillende onderdelen zich in tijden van tegenspoed effectiever reorganiseren. Een derde factor van belang is dat er strakke terugkoppelingsmechanismen zijn. Hoe meer terugkoppeling, hoe sterker de consequenties van een verandering in een deel van het systeem voelbaar zijn in andere delen. Sterke terugkoppelingsmechanismen maken mensen meer bewust van de invloed die zij kunnen uitoefenen op hun omgeving. In dit onderzoek staat het perspectief van veerkracht om de beleving van bewoners van asielzoekerscentra te bestuderen centraal. Met de theoretische achtergrond van veerkracht formuleren we op basis van eerder onderzoek onder asielzoekers en vluchtelingen alvast enkele aspecten die mogelijk bevorderend of juist belemmerend werken voor de veerkracht van asielzoekers tijdens hun wachtperiode.

Belemmeringen en kansen voor veerkracht

Er is de laatste jaren zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek gedaan onder vluchtelingen (met een verblijfsvergunning) en asielzoekers in Nederland. De onderzoeksthema's

zijn onder meer de integratie van vluchtelingen (VluchtelingenWerk IntegratieBarometers 2005, 2006 en 2009; SCP 2011), de beleving en coping van asielzoekers, de staf en het management in en rond azc's (Geuijen 2000), de beleving en copingpatronen van bewoners in het azc (Kramer, Bala, Van Dijk en Öry 2003), de beleving van geestelijke gezondheidszorg door asielzoekers (Kramer 2010) en de mate waarin er recht wordt gedaan aan het Kinderrechtenverdrag in azc's (Kloosterboer 2009). Uit deze onderzoeken komt een aantal belemmerende, maar ook bevorderende factoren naar voren die van invloed kunnen zijn op de mate van veerkracht gedurende het verblijf in het azc.

Belemmerende factoren

Het onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (2011) naar de integratie van vluchtelingen met een verblijfsstatus in Nederland laat voor het eerst zien dat de periode in een asielzoekerscentrum een negatieve invloed kan hebben op de latere maatschappelijke positie van vluchtelingen in Nederland. Dit hangt onder meer samen met de *lengte van het verblijf* in een azc. Hoe langer iemand in de asielopvang verblijft, hoe groter de kans dat bepaalde omgevingsfactoren zoals het gebrek aan privacy en sociale marginalisatie een negatieve invloed kunnen hebben op de gezondheid (Dourleijn in SCP 2011: 51). Gezondheid is op haar beurt weer een van de bepalende factoren voor

de latere maatschappelijke positie van asielzoekers met een verblijfsstatus: een slechte gezondheid belemmert namelijk de (arbeids)participatie (Dagevos in SCP 2011: 115).

In de verschillende onderzoeken naar beleving van asielzoekers komt naar voren dat zij de *onzekerheid van de wachtperiode* als problematisch ervaren, temeer omdat dit samengaat met het moeten verwerken van moeilijke ervaringen en het verkeren in een zeer afhankelijke positie (Kloosterboer 2009). De gevoelens van onmacht die onder meer hiermee samenhangen, kunnen leiden tot een passievere levensstijl (Kramer 2010). De mate waarin de wachtpositie belemmerend werkt voor veerkracht, hangt samen met het al dan niet hebben van tijdsbesteding en sociale contacten.

De veelal *ongunstige ligging van azc's* belemmert het dagelijks leven en het welbevinden van gezinnen en individuen. Kloosterboer (2009) beschrijft dat de vaak geïsoleerde ligging van het azc in combinatie met het ontbreken van (openbaar) vervoer normale dagelijkse dingen zoals boodschappen doen en het bezoeken van (sport)clubs bemoeilijkt. Verder beschrijft zij dat de opvang niet is ingericht op het veelal langdurige verblijf van asielzoekers. Het leven op een kleine oppervlakte met bijbehorend gebrek aan privacy kan spanningen opleveren in het gezin (Kloosterboer 2009), maar evengoed ook tussen individuen die dicht op elkaar leven (Kramer 2010: V).

De *afwezigheid van geliefden* heeft invloed op de psychische gezondheid en het gevoel van welbevinden van asielzoekers. Ze ervaren slecht nieuws van of gebrekkige communicatie met verwanten als negatief (Kramer

et al. 2003). Mensen die eenmaal een verblijfstatus hebben, maar hun partner of kinderen moeten missen, zijn psychisch minder gezond en minder gelukkig dan mensen voor wie dat niet geldt (Schellingerhout in SCP 2011: 162). Het azc is *geen geschikte plek om kinderen op te voeden* (Kloosterboer 2009). Het grote aantal stressfactoren kan hun ontwikkeling belemmeren en dat levert voor ouders veel zorgen op bij het opvoeden. Ook blijken niet alle ouders goed in staat te zijn kinderen op te voeden, doordat zij zelf bijvoorbeeld met ernstige emotionele problemen kampen of doordat er een kloof in leefwerelden ontstaat wanneer ouders de taal niet kunnen leren, terwijl kinderen via school doorgaans snel de taal en gewoonten van het nieuwe land aanleren (Kloosterboer 2009).

In de periode van het azc-verblijf is het beperkt mogelijk de Nederlandse taal te leren, andere vormen van onderwijs te volgen of te werken. Het *gebrek aan zinvolle tijdsbesteding* komt in de onderzoeken sterk naar voren als stressfactor die het welbevinden van asielzoekers negatief beïnvloedt (Kramer et al. 2003; Kramer 2010; Kloosterboer 2009). Een hierop aansluitend aspect is dat er weinig onderlinge contacten zijn op het azc en dat er een *onvervulde behoefte is aan contact* met mensen buiten het opvangcentrum (Kramer 2010). Het hebben van een sociaal netwerk zou samen kunnen hangen met het hebben van zinvolle tijdsbesteding, omdat activiteiten ervoor kunnen zorgen dat mensen met elkaar in aanraking komen en andersom kan het uitbreiden van contacten weer bijdragen aan nieuwe informatie over mogelijkheden. Voor asielzoekers is *het ontbreken van informatie*, waardoor zij niet weten wat

er (on)mogelijk is in hun situatie en hoe lang deze zal voortduren, een knelpunt in het leven op een azc (Kloosterboer 2009: 53). Ze voelen zich machteloos om sturing te geven aan hun leven en voelen zich niet serieus genomen in hun situatie.

In het azc is er sprake van een *structureel gebrek aan evenwicht in macht* tussen de verschillende betrokken partijen: de bewoners, de staf en het management (Geuijen 2000). De bewoners zou je kunnen beschrijven als onvrijwillige cliënten van het COA (Geuijen 2000: 106). Ze zijn aangewezen op de opvang van het COA en verkeren in een onmachtige positie, omdat asielzoekers een aanvraag tot asiel in een ander land doen. Geuijen (2000) beschrijft dat de staf een complexe opdracht heeft uit te voeren die sterk van bovenaf bepaald is. Het management heeft op zijn beurt grote afstand tot de praktijk en moet verantwoording bij de regering afleggen. Naast deze disbalans in macht ontwikkelen de verschillende partijen ieder eigen interpretaties van de werkelijkheid en persoonlijke copingstrategieën om met deze complexe situatie om te kunnen gaan (Geuijen 2000). Dit heeft als resultaat dat vrijwel iedereen ontevreden en gefrustreerd is over de situatie, waardoor het moeilijk lijkt om binnen deze omstandigheden tot oplossingen te komen (Geuijen 2000).

Bevorderende factoren

Uit onderzoek komt als eerste bevorderende factor voor veerkracht naar voren de *aanwezigheid van familieleden en kinderen*. Zij kunnen een bron van steun en zingeving zijn (Kramer 2010). Ten tweede ervaren bewoners

van azc's het hebben van een *zinnvolle dagbesteding* als (vrijwilligers)werk of een studie als positief (Kloosterboer 2009; Kramer, 2010). Verder putten mensen kracht uit *het geloof* (Kramer 2010) en ervaren ze *contacten* binnen en buiten het azc waarbij ze steun dan wel afleiding kunnen vinden, als positief (Kloosterboer 2009; Kramer 2010). Sociale verbindingen, zinvolle tijdsbesteding en inspiratiebronnen zoals geloof zijn dus factoren die van positieve invloed kunnen zijn op het in stand houden van veerkracht.

Conclusie

Om veranderingen op gang te brengen binnen een systeem dat beperkte mogelijkheden lijkt te kennen, is het nodig een nieuw licht te laten schijnen op de situatie. Een van de concepten die we hiervoor gebruiken is liminaliteit. Hiermee verbreden we de kijk op de wachtperiode in het azc als een fase die uitsluitend uit moeilijkheden en onzekerheden bestaat tot een fase die ook de mogelijkheid in zich heeft om positieve processen als creativiteit en reflectie op gang te brengen.

Het tweede en in deze studie centrale concept van veerkracht verlegt de blik van onmogelijkheden naar mogelijkheden in verhalen en kan zo leiden naar nieuwe denken en handelwijzen waarbij niet de beperkingen, maar de eigen kracht van bewoners centraal staat. In het volgende hoofdstuk beschrijven we onze onderzoeksmethoden.

5. Methodologie

In deze studie is gekozen voor kwalitatief belevingsonderzoek. Dit type onderzoek leent zich goed voor het bestuderen van de complexiteit van menselijke beleving, omdat dit veelomvattende, uiteenlopende en soms paradoxale antwoorden oplevert. Gegevens zijn verzameld via dertig diepte-interviews met zowel huidige als oud-bewoners van asielzoekerscentra. Daarnaast hebben we ook gebruik gemaakt van participerende observatie tijdens verschillende activiteiten om zo een completer beeld te krijgen van de situatie in het azc en om nieuwe aanknopingspunten en contacten op te doen voor diepte-interviews.

Onderzoekspopulatie

Deze studie wil een breed en gevarieerd beeld geven van hoe asielzoekers veerkracht ervaren tijdens hun verblijf in het azc. De onderzoekspopulatie bestaat uit een gevarieerde groep mensen die verschillen in sekse, leeftijd, herkomstland en verblijfsduur in Nederland. We onderscheiden twee groepen respondenten: mensen die op dit moment in azc's wonen en mensen die inmiddels een verblijfsstatus hebben en voorheen in een azc hebben gewoond. De eerste groep bestaat uit 22 personen in de leeftijd van 18 tot 60 jaar, waarvan zestien mannen en zes vrouwen. Dertien van hen verblijven op het moment van het interview minder dan één jaar in de azc's en negen van hen wonen er langer dan één jaar. Wat betreft hun (uitzicht op een) verblijfsstatus: op het moment van het interview hebben vijf mensen een positief besluit, vier een negatief besluit en dertien zijn nog in afwachting. Bij de tweede groep respondenten,

de mensen die inmiddels een verblijfsvergunning hebben en vanuit deze positie terug hebben gekeken op hun tijd in het azc, hebben enkelen naast het interview tevens feedback gegeven op het onderzoeksvoorstel en meegedacht over de aanpak van het onderzoek in de azc's. Deze groep bestaat uit acht personen, waarvan drie mannen en vijf vrouwen. Het gaat om zes interviews en twee informatieve gesprekken. De respondenten hebben op verschillende azc-locaties in het land gewoond. De interviews vonden plaats bij mensen thuis, op hun werkplek of in een café.

Om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen hebben zij in de weergave van het onderzoek gefingeerde namen gekregen. Ook hebben we ervoor gekozen de azc-locaties waar de interviews hebben plaatsgevonden niet kenbaar te maken. Het gaat om twee centra, waarvan één gelegen buiten en één midden in de bebouwde kom.

De onderzoekers

Het onderzoek is uitgevoerd door Marije de Boer en Floor ten Holder (MSc) onder begeleiding van Prof. dr. Halleh Ghorashi in het kader van de bijzondere leerstoel Management van Diversiteit en Integratie aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). De onderzoekers hebben het onderzoeksthema geformuleerd in samenwerking met Fronnie Biesma, directeur van de Vrolijkheid en opdrachtgever van De Werkelijkheid, en Roswitha Weiler, projectmanager van De Werkelijkheid. Het thema is in gesprekken met externe wetenschappers, professionals met een vluchtelingenachtergrond en

Groep 1 Huidige bewoners

Sekse	Land van herkomst	Geboortejaar	Periode in azc	Status
V	Irak	1968	3 jaar	Afwachting
V	Iraaks Koerdistan	1979	3 jaar	Afwachting
V	Iran	1982	1 maand	Afwachting
V	Iran	1984	7 maanden	Positief
V	Eritrea	1984	7 jaar	Afwachting
V	Somalië	1982	1 jaar en 3 maanden	Afwachting
M	Iran	1986	5 maanden	Afwachting
M	Iran	1970	10 maanden	Afwachting
M	Iran	1983	4 maanden	Positief
M	Iran	1967	7 maanden	Positief
M	Iran	1974	7 maanden	Afwachting
M	Iran	1975	1 jaar en 3 maanden	Negatief
M	Afghanistan	1991	2 jaar	Negatief
M	Afghanistan	1979	4 jaar	Afwachting
M	Afghanistan	1985	5 maanden	Negatief
M	Somalië	1986	8 maanden	Afwachting
M	Somalië	1983	6 maanden	Positief
M	Siërra Leone	1971	10 jaar	Afwachting
M	Angola	1975	8 jaar	Afwachting
M	Gambia	1991	2 maanden	Positief
M	Pakistan	1993	6 maanden	Negatief
M	Eritrea	1951	1,5 jaar	Afwachting

Groep 2 Oud-bewoners

Sekse	Land van herkomst	Geboortejaar	Periode in azc
V	Armenië	1985	1993-1994
V	Armenië	1986	1998-2007
V	Iran	1969	1995-2000
V	Iran	1967	1997-1998
V	Somalië	1978	1995-2005
M	Siërra Leone	1979	1999-2002
M	Siërra Leone	1972	1995-2000
M	Afghanistan	1968	1996-1996

oud-bewoners van asielzoekerscentra besproken en aangepast.

De onderzoekers hebben het veldwerk gezamenlijk uitgevoerd. De gegevens zijn verwerkt in een thesis voor de Master Culture, Organization and Management aan de VU en dit onderzoeksrapport.

Aanpak van het onderzoek

Om respondenten voor interviews te vinden hebben we een introductietekst van het onderzoeksproject in verschillende talen verspreid in de woongebouwen en informatiebalie van azc's. Daarnaast hebben we herhaaldelijk deelgenomen aan activiteiten op het azc om mensen te leren kennen en hebben verschillende vrijwilligers op de azc's ons aan mensen voorgesteld. Tevens waren er drie respondenten in de beginfase van het veldwerk die later als sleutelinformanten een rol in de uitvoering van het veldwerk hebben gespeeld: zij hebben verschillende nieuwe respondenten en geïnteresseerden aan de onderzoekers voorgesteld.

De interviews vonden plaats in het Nederlands of het Engels, wat de beperking had dat niet alle geïnteresseerden mee hebben kunnen doen met het onderzoek. De open interviews zijn voorbereid met een topiclijst. Deze is als leidraad gebruikt, maar met ruimte voor de respondent om zelf sturing en invulling te kunnen geven aan het gesprek. Dit betekent dat niet in elk interview alle onderwerpen zijn besproken.

Het proces van analyseren begon al tijdens de veldwerkperiode: er zijn reflectiemomenten geweest waarin de onderzoekers bepaalde thema's

en patronen uit de gedane interviews hebben gehaald. Het grootste deel van de analyse vond na het veldwerk plaats. In het empirisch hoofdstuk gebruiken we citaten om de onderzoeksresultaten te illustreren, waarbij we Engelse antwoorden hebben vertaald in het Nederlands.

De verloop en beperkingen van het onderzoek

Terugkijkend op de veldwerkperiode valt de motivatie op van respondenten om mee te doen aan het onderzoeksproject en hun verhaal te kunnen vertellen. Via een interview leken veel respondenten te hopen en soms te verwachten dat de onderzoekers een spreekbuis konden vormen naar de buitenwereld. Zo zijn er verschillende momenten voorgekomen waarin een respondent een oproep deed om aandacht of hulp en was er een geïnteresseerde met wie de onderzoekers geen interview meer konden plannen, maar die in plaats daarvan drie uitgebreide brieven met zijn verhaal naar de VU heeft gestuurd. Voor een paar respondenten was de belangrijkste motivatie om aan het onderzoek mee te werken het kunnen oefenen van de Nederlandse taal en het leren kennen van Nederlanders, de onderzoekers in dit geval. Het in contact komen met respondenten bleek kortom niet moeilijk. Mensen raakten door verhalen van andere bewoners enthousiast of kwamen via de introductieteksten uit zichzelf naar ons toe. Dit 'sneeuwbaaleffect' heeft er wel voor gezorgd dat er relatief veel mannen en veel mensen uit Iran hebben meegedaan aan het onderzoek. Een andere beperking was het leren kennen van vrouwen.

We hadden geen toestemming om zelf de woongebouwen in te gaan en bij mensen aan te kloppen. Om toch in contact te komen met vrouwen hebben we tweemaal geparticipeerd in een vrouwenactiviteit en hebben zo meer vrouwelijke respondenten kunnen vragen voor interviews. Door het korte tijdsbestek van de veldwerkperiode is de verhouding man-vrouw in het onderzoek niet geheel rechtgetrokken.

6. Beleving van ‘de tussenperiode’ van het verblijf in het azc

In dit hoofdstuk beschrijven we bevindingen die we hebben opgedaan tijdens onze interviews met (oud-) bewoners van azc's, vele korte gesprekken en observaties in een periode van ruim drie maanden. De beleving van de tussenperiode in het azc laat veel verschillende facetten zien, waarbij op te merken is dat sommige respondenten open en optimistisch naar de situatie kijken en anderen meer in een negatieve vicieuze cirkel lijken te zitten.

De uiteenlopende belevingen van eenzelfde plek laten zien dat het mogelijk is verschillend licht te laten schijnen op een ervaring. Het één is niet meer of minder waar, maar de ene manier van denken lijkt wel te zorgen voor meer optimisme dan de andere manier. Dat roept de vraag op wat ervoor zorgt dat de één ruimte in zijn hoofd blijft houden, terwijl een ander zich juist de gevangene voelt van de azc-situatie.

De presentatie van de bevindingen hebben we onderverdeeld naar verschillende dimensies die van invloed zijn op de veerkracht en het eigen initiatief onder asielzoekers. Te beginnen bij de meest zichtbare: de

dagelijkse bezigheden en mogelijkheden in de leefsituatie van asielzoekers. De volgende dimensie is die van sociale verbindingen. De derde en laatste dimensie die we beschrijven, betreft de minder zichtbare aspecten van beleving: over hoe mensen gemotiveerd blijven en wat de rol is van levensovertuigingen en dromen in de tussenperiode van het azc. Elke paragraaf wordt afgerond met een ‘terugblik’ van oud-bewoners op de betreffende dimensie en met een conclusie. Het hoofdstuk sluiten we af met een analyse van condities die een bevorderende of belemmerende invloed lijken te hebben op processen van veerkracht van mensen in asielzoekerscentra.

“Ik noem het hier een universiteit, je leert hier veel. Mensen hier zijn van verschillende culturen en achtergronden. Als je alleen al kijkt naar de mensen uit mijn land hier, zie je dat mensen uit verschillende steden, met verschillende culturen en verschillende dialecten bij elkaar komen. Deze mensen zijn totaal verschillend: hun verwachtingen en wat ze belangrijk vinden. Het is de eerste keer in mijn leven, ik ben nu 36, dat ik zoiets meemaak. Ik leer veel van hoe andere mensen denken. Voor ik hier kwam, was ik altijd tussen mensen die veel op mij lijkten, met veel gemeenschappelijkheden. Nu ben je gedwongen in een omgeving te wonen waar mensen heel veel verschillen van elkaar.” (Dastan)

“Ik heb een groot probleem nu. Dat is dat ik geen status heb, daarom denk ik dat ik gevangen ben. Ik denk dat ik in de gevangenis ben. Het is als leven in een gevangenis hier. Ik denk niet dat ik vrij ben hier. Ik ben niet zoals normale mensen die kunnen doen wat ze willen. Zonder status, zonder burgerschap, iemand is niemand in een land. Ik kan geen rijlessen nemen, ik kan niet naar buiten om plekken te zien, omdat ik geen paspoort heb. Mijn grote probleem is mijn burgerschap. Ik hoop wanneer ik een positief besluit krijg, wanneer ik status krijg, dan denk ik dat mijn problemen 100%... misschien niet voorbij zijn, maar ik zal relaxed zijn. Dan zal ik mijn oude leven kunnen vergeten, en mijn oude dingen die ik mezelf heb afgenomen toen ik hier kwam. Misschien zal dan mijn geest een beetje normaal en relaxed zijn.” (Zash)

Alledaags leven in een asielzoekerscentrum

De eerste dimensie die van invloed is op processen van veerkracht is de leefsituatie van mensen in azc's. De bevindingen splitsen zich uit naar wat respondenten vertellen over hun dagelijkse bezigheden en over hoe ze de al dan niet beperkte mogelijkheden in hun huidige leefsituatie ervaren en benutten.

Dagelijkse bezigheden op het azc

Dagelijkse bezigheden zijn voor iedereen op het azc anders. De één beschrijft overvolle dagen en ervaart zijn activiteiten als zinnig. Zo wil Abdi graag zoveel mogelijk bezig zijn met vrijwilligerswerk, de taal leren of andere activiteiten om niet te vaak thuis te hoeven zitten. Abdi is op het moment van het interview tien maanden in Nederland en in afwachting van het besluit over zijn status:

"Ik maak iedere dag een uur schoon in het centrum. Ik doe liever vrijwilligerswerk dan dat ik thuis zit. Ik heb geen onderwijs, maar ik doe in mijn vrije tijd zelfstudie. Ik studeer de Nederlandse taal. Schoonmaken doe ik elke dag vrijwillig. Alleen op vrijdag en zaterdag niet, ik doe het vier dagen per week. Ik doe dat buiten, op de straat. Ja ik vind het echt leuk, ik doe liever vrijwilligerswerk dan thuiszitten. In de ochtend doe ik dat. Eén uur is genoeg. Ik vind het leuk om te werken. Als ik een nieuwe baan krijg dan... ik wil altijd iets doen, vrijwillig of betaald. Nu heb ik nog geen baan, maar ik wil graag werken. Ik wil ook graag onderwijs, maar dat heb ik niet gekregen. Daarom zoek ik nu werk. Ik kan niet goed slapen 's nachts, dan lees ik boeken of ik ga leren. Ik woon hier tien maanden, een lange tijd. Bezig zijn is het beste. Nu ga ik ook fietsen. Ik begin volgende week met fietsen. Ik heb nu nog geen fiets. Ik vroeg het aan COA, maar toen

zeiden zij: dat betalen we niet. Dat moet je zelf betalen. Dus ik betaal het zelf. Ik heb nu drie maanden gespaard. Volgende week krijg ik een fiets, ja spannend ja. In Somalië had ik ook een fiets, ik kan goed fietsen. Ik ga op de fiets naar de fitness, ik wil sterk worden en grote spieren krijgen, haha."

Dastan is vijftien maanden in Nederland, hij heeft een negatief besluit op zijn asielaanvraag gekregen. Hij was politiek actief in Iran en kan dankzij een laptop met internet op zijn kamer door blijven gaan met zijn activiteiten en zijn internationale contacten behouden. Door de onbeperkte toegang tot internet is hij minder afhankelijk van zijn directe leefomgeving om zijn tijd in te vullen:

"Er zijn dingen die ik wel zou willen doen, maar waar ik geen tijd voor heb. Om gezond te blijven is het goed aan sport te doen, maar er zit geen sportschool in de buurt, en als dat zo was geweest ben ik er eigenlijk te druk voor. Ik ga nu twee keer per week naar Nederlandse les en ik breng heel veel tijd door op internet, heel veel. Ik heb een blog waar ik veel aan werk. Ik begon eraan, en na een maand had ik achtduizend kijkers, wat goed is. Weet je, ik ben daar echt heel blij om. Ik doe onderzoek, ik vertaal teksten. Ik ben een politiek analist, een paar keer per maand schrijf ik rapporten in Farsi en Engels van dingen die ik lees. Het lijkt erop dat mensen dat waarderen, dat het ze opgevallen is wat ik doe. Ik kan hier lezen wat ik wil lezen, en schrijven wat ik wil schrijven. Ik ben vrijer nu ik hier ben, totaal vrij. In Iran is het niet vrij, het is gefilterd. Je kan daar niet op elke website die je wil. Op een bepaalde manier voelt het alsof ik nu dingen kan doen die ik eerst niet kon doen."

Ook Asal beschrijft hoe haar dagen er meestal uitzien. Ze is ruim een maand in Nederland en is tijdens het interview optimistisch over haar nieuwe toekomst in Nederland:

"Ik doe niet veel hier: slapen, films kijken, de Nederlandse taal leren, wandelen: ik probeer een beetje af te vallen door niet teveel te eten en te wandelen. En soms ga ik op internet, dat soort dingen doe ik hier. En in koken ben ik nummer één, dat kan ik heel goed. Ik ben de beste chef. Ik vind het heel leuk, ik houd ervan. Mijn leven heeft me geleerd dat wanneer je dingen doet vanuit je hart, het resultaat ook beter wordt. Ik kook met mijn hart: als ik me niet oké voel, dan kook ik niet, maar als ik me goed voel, dan kook ik als de beste."

Linda is zeven jaar in Nederland en heeft een zoon van negen. Na twee keer met een negatief besluit op straat te zijn gezet, is ze nu opnieuw in afwachting van de uitkomst van haar procedure en die van haar zoon:

"Ik ben druk met mijn zoon. Die haal ik soms van school, ik maak eten voor hem. Ik maak me veel zorgen om hem: hoe zal zijn toekomst eruit zien? Hij kent alleen Nederland, hij spreekt alleen die taal. Hij verstaat me wel, maar hij praat niet in mijn taal terug. (...) Ik kijk films uit mijn land en soms ik ga ik naar activiteiten van de Vrolijkheid. Dan ga ik met andere vrouwen haken. Dat is alles, ik heb niets te doen. Ik heb wel wat vrienden, ik ga soms naar hun huis of zij komen bij mij, maar iedereen heeft zijn eigen problemen. (...) Er is een Nederlands echtpaar die soms belt of we meegaan naar zee. Die man speelt dan heel leuk met mijn zoon. (...) Ik ken hen van de kerk."

Als Zash vertelt over zijn bezigheden, valt op dat hij in het vorige centrum, voor minderjarige vluchtelingen, meer activiteiten deed en daar plezier uit haalde. Toen hij achttien werd, is hij overgeplaatst naar een ander asielzoekerscentrum en hij heeft inmiddels een negatieve beslissing gekregen. Hij heeft het gevoel nu alleen nog maar te kunnen wachten en elke dag hetzelfde te doen. Hij beschrijft

zijn huidige levenssituatie in termen van wachten en zinloze routineuze handelingen:

"In het andere centrum ging ik elke dag naar school, net als alle andere jongens en meisjes van mijn leeftijd. Ik ging ook vaak zwemmen en elk weekend deden we uitstapjes, we gingen overal heen. En ik hielp daar met vertalen, want ik ken veel talen. Ik hoop dat ze blij met me waren. Maar hier zijn geen goede faciliteiten voor ons asielzoekers. Hier is er alleen internet, dan ga ik daar om vier uur heen, ik zit daar, ga naar huis, ga slapen, sta op, praat met iemand en om vier uur weer naar internet, omdat ik daar supervisor ben. Dit is de routine en ik houd niet van deze routine. (...) Ik denk: ik ben jong, ik zou alles kunnen doen. Maar ik kan niets doen. Ik zit met vier mensen in een kamer hè? Ik ben alleen maar aan het wachten en ik weet niet hoelang dat nog gaat duren."

De mate waarin iemand voldoening haalt uit zijn dagelijkse bezigheden lijkt voor iedereen anders te zijn en hangt samen met een opeenstapeling aan ervaringen van vroeger en van de huidige situatie. Toch zijn er ook bepaalde gemeenschappelijke patronen te ontdekken. Het valt op dat hoe langer mensen in Nederland zijn en in afwachting van een beslissing of een negatieve beslissing hebben gekregen, hoe routineuzer en zinlozer ze hun dagelijkse bezigheden beschouwen. Dit in tegenstelling tot respondenten zoals Asal en Abdi, respectievelijk één maand en acht maanden in Nederland. Zij zijn in onze ontmoetingen optimistisch over hun nieuwe toekomst en niet negatief over de invulling van hun dagelijks leven. Bij respondenten die hier langere tijd zijn of een negatieve beslissing hebben gekregen, lijken de zorgen en problemen in hun beleving meer ruimte in beslag te nemen dan voldoening uit dagelijkse

bezigheden. Voor Linda is haar zoon van grote invloed op haar leven en ervaringen in het centrum: al haar gedachten en bezigheden hebben direct of indirect met hem te maken. Dit kan er enerzijds voor zorgen dat het dagelijks leven een doel heeft, maar anderzijds vervult deze situatie haar met zorgen om haar kind. Zash, als minderjarige vluchteling gekomen, maar inmiddels achttien jaar, beschrijft zijn activiteiten als routineuze handelingen en lijkt er weinig voldoening uit te halen. Maar er zijn ook uitzonderingen zoals Dastan. Hij is langer dan een jaar in Nederland en heeft een negatieve beslissing gekregen op zijn aanvraag. Toch beschrijft hij zich vrijer te voelen in het azc dan in zijn land van herkomst, doordat hij meer ruimte heeft om invulling te geven aan zijn interesses en ambities dan voorheen. Ook al is zijn toekomst onzeker, hij laat zich hier niet teveel door leiden, maar haalt voldoening uit de bezigheden die hij graag doet.

Geboden mogelijkheden en gegrepen kansen

De activiteiten van bewoners hangen grotendeels af van de mogelijkheden in of rond het azc. In het centrum waar het merendeel van de interviews plaats heeft gevonden, worden wekelijks verschillende activiteiten georganiseerd. Zo kunnen bewoners een cursus basaal Nederlands te volgen en, na goedkeuring van het COA, eigen activiteiten organiseren. Hoe respondenten deze mogelijkheden ervaren en benutten, loopt sterk uiteen. De wil om de Nederlandse taal te leren en vrijwilligerswerk te doen, het liefst buiten het centrum, is onder alle respondenten zeer

groot. Uit de gesprekken blijkt dat er slechts incidenteel mogelijkheden zijn die aansluiten bij de interesse van mensen. Amey, een jaar en drie maanden in Nederland, kan inmiddels vrijwilligerswerk voor de GGD doen, wat aansluit bij haar medische interesse:

"Ik heb zes jaar geneeskunde gestudeerd. Ik werk nu voor de GGD, voor hun programma over besnijdenis. Ik werk samen met een vriendin als peer educator. De eerste keer dat ik hoorde over besnijdenis, kon ik niet geloven dat dat gebeurde. Maar ik wil graag meisjes en vrouwen helpen en hen uitleggen waarom het niet goed is. Er was een vrouw van de GGD en zij vertelde dat ze andere vrouwen nodig had om voorlichting te kunnen geven. Ik hoorde dat via het GCA³ en ik vond het heel leuk klinken. Dus nu help ik mee met de voorlichtingen geven en ik vind het heel erg leuk en belangrijk om te doen. (...) In 2010 was er training van de GGD. Het was een tweedaagse training met mensen uit allerlei verschillende landen, Fatma was er ook. Het was heel leuk. En we hebben allerlei mensen ontmoet daar, vrouwen en mannen. Het was heel erg leuk. Het ging over besnijdenis en over SOA's. Er waren mensen die hun ervaringen deelden, het was heel leuk. Ik was gelukkig."

Amey kan dus dankzij het vrijwilligerswerk haar kennis in praktijk brengen en een netwerk opbouwen met mensen die vergelijkbare bezigheden en interesses hebben. Behalve met vrijwilligerswerk zijn veel respondenten bezig uit te zoeken hoe zij een opleiding kunnen gaan volgen in Nederland. De weg hiernaartoe is ingewikkeld en moeten ze zelfstandig uitzoeken. Er is weinig tot geen begeleiding of stimulans hierin, omdat alleen mensen met een verblijfsvergunning mogen studeren.

³ GCA is het Gezondheidscentrum Asielzoekers: het eerste aanspreekpunt voor medische zorg aan asielzoekers.

Kamran vertelt hier bijvoorbeeld over:

"Bij de oriëntatietraining van COA heb ik wel gevraagd waarom niemand kan helpen als je hier wilt studeren. Ik wilde weten waarom het zo moeilijk is om hier te studeren. Ze zeiden toen dat ze alleen konden helpen bij de asielpcedure. Dat is...hm... ze hebben het recht maar....hm....het is moeilijk. Het is moeilijk hier, want je moet al deze dingen zelf doen. Ze kunnen niet helpen, omdat dat de regels zijn, zeggen ze. Het heeft geen zin om hulp te vragen van COA of VluchtelingenWerk, ze zeggen dat volgens de regels ze alleen kunnen helpen bij de asielpcedure. Ze zeggen dat je nu alleen over je status na moet denken. Ze zeggen 'nu eerst de belangrijke dingen', dus alleen aan je status denken. Niet meer dan dat. Maar dan moet je wachten en wachten. Ik vraag altijd: 'wat als iemand bijna vier jaar hier moet wachten op de status, wat moet hij doen? Als hij niet kan studeren? Vier jaar alleen wachten, wat moet hij doen?'"

Ook over het organiseren van eigen activiteiten bestaat niet veel duidelijkheid. In de periode dat het onderzoek plaatsvond, waren er geen activiteiten die bewoners zelf georganiseerd hadden. Ook blijkt dat niet iedereen zich geroepen of gestimuleerd voelt om hiertoe initiatief te nemen. Javeed legt uit dat hij wel verschillende ideeën heeft gehad en aangekaart bij het COA, maar nu geen initiatief meer neemt.

"Ik vul mijn tijd met het leren van de taal en ik houd van boeken lezen. Ik heb COA eens gevraagd of we de leeszaal kunnen gebruiken om extra boeken in te leggen die we uit kunnen wisselen en delen. Maar COA zei dat dat niet mogelijk is. Ik weet niet waarom dat niet kan. Ze zeiden dat de leeszaal alleen bedoeld was om de taal te leren en dat als je boeken wilt je naar de bibliotheek moet gaan. Maar jammer genoeg kan ik daar geen boeken vinden in mijn taal Farsi. Alleen in het Nederlands en een paar in het Engels. Ik ben ook nog naar COA geweest om te vragen of we een van de gebouwen mochten gebruiken voor onze festiviteiten, we hebben namelijk speciale Iraanse feesten. Ik vertelde hen dat dat heel leuk zou zijn, dat als wij onze feesten konden vieren, dat dat prettig voor ons zou zijn, maar ook leuk voor anderen. Dat is goed voor je mentale staat. Maar weer zei COA: 'nee dat kan niet, dit hebben we eerder gedaan in het verleden en we hebben er slechte ervaringen mee'. Verder legden ze niet veel uit. Mensen proberen de tijd dus maar te doden, ze hebben niets te doen. Sommigen gaan het bos in om de tijd te doden en 's nachts zijn veel mensen wakker en die spelen kaart en drinken."

De motivatie om dingen te ondernemen en actief te zijn is aanwezig, maar de weg naar het zelf opzetten van activiteiten, het volgen van Nederlandse les, het doen van vrijwilligerswerk en het starten van een opleiding is veelal niet duidelijk. Een paar respondenten hebben wel de mogelijkheid hun talenten in te zetten. Zoals eerder beschreven kan Amey haar medische interesse kwijt doordat zij de GGD helpt met het geven van voorlichting over besnijdenis. Het onderwerp was nieuw voor haar en heeft nieuwe interessegebieden aangeboord. Het gegeven dat ze iets kan doen met haar kwaliteiten en interesses, betekent voor haar een motivatie om door te blijven leren en nieuwsgierig te blijven:

“Als iemand iets heeft gebroken of als iemand veel pijn heeft, ga ik op internet opzoeken waarom. Maar het is niet zo goed, want de informatie op internet klopt niet altijd. Maar in een boek klopt het wel. Ik ben heel nieuwsgierig als het over gezondheid gaat. Ik wil graag chirurg voor kinderen worden. Dat is mijn droom. Ik probeer om chirurg te worden.”

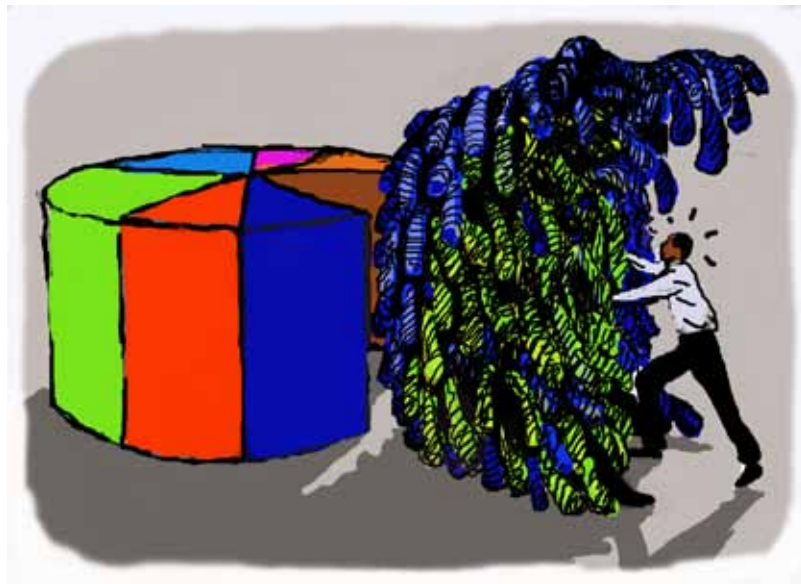
Als onderzoekers waren we bij een van Ameys voorlichtingen aanwezig en merkten we dat zij bovendien een belangrijke rol speelt in het vertalen van de informatie: met haar Somalische achtergrond en haar leven op het azc kan ze aansluiting vinden bij de doelgroep. Haar medewerking aan het GGD-project is dus van belang en van toegevoegde waarde.

Een terugblik

Oud-bewoner Ali vertelt terugkijkend op zijn tijd in het azc hoe het

vrijwilligerswerk dat hij is gaan doen hem weer nieuwe energie heeft gegeven:

“Je doet niks, dat is echt vervelend. Je mag niets. Je bent gewoon iemand die vanuit je land naar een ander land gevlucht is en je komt en... iets moet daar in vallen, om te kunnen verwerken. Maar dat krijg je nooit in het azc, je zit daar gewoon en je doet niks, je mag niet naar school, je procedure loopt en je hebt stress. En als je je status hebt na al die jaren, dan is het heel moeilijk daar uit te komen, je talenten zijn dood. Je hebt geen droom meer, meestal heb je geen droom meer en... ja klaar gewoon: zat! (...) Ze zeiden: 'je mag niet naar school'. Ik was helemaal depressief in die tijd en ik toen ben ik naar een maatschappelijk werker gegaan. Hij zei: 'je moet wat doen, een project of zo'. Hij zei dat als ik wil mocht ik met bejaarde mensen praten en dat soort dingen. Vanaf 2001, geloof ik, ging ik koffie schenken bij de bejaarde mensen. En die stichting daarvan zei tegen mij: 'ga een opleiding doen' en ze boden mij een opleiding aan. Binnen zes maanden heb ik het gehaald.

Vanaf toen ging het weer, kreeg ik weer energie, ging het weer opbouwen. (...) Eigenlijk zou je niet eerst depressief moeten zijn en daarvoor naar maatschappelijk werker of psycholoog gaan en dat je dan pas iets kan doen, dat hoeft niet. Die ruimte moet er zijn, dat ze vragen: 'wat heb je gedaan met je leven vroeger?' Dan kan je daar iets mee doen. Niet op het azc, maar even weg. Een sociaal gevoel, andere mensen. En als je dan weer naar huis gaat dat je denkt: 'lekker ik ben weer thuis'. Dat je even weg bent. Dat helpt meer voor de integratie dan al die integratieprojecten."

Ali vertelt in het interview ook dat hij, ondanks het vrijwilligerswerk en de opleiding tijdens zijn azc-tijd, in de periode hierna onzeker is gebleven. Dit heeft te maken met de angst die hij nog altijd voelt om toch weer weg te moeten, met het gebrek aan steun tijdens en na zijn tijd in het azc en met het verlies van vrienden door suïcide: "Bij mijn werk zeggen ze, 'Ali, je bent heel goed, je kan dit doen. Waarom ga je die opleiding niet doen? We betalen die opleiding'. Maar die onzekerheid blijft dus."

Conclusie

De beleving van dagelijkse bezigheden laat een gevarieerd beeld zien van de mate waarin mensen daar voldoening aan ontlenden. Er lijkt sprake te zijn van een verloop in fases. In de begintijd van het verblijf in het azc zijn mensen veelal nog vol inspiratie, gemotiveerd en actiegericht. Ze zijn de situatie meester en zien hun komst naar Nederland als een nieuwe kans. Op den duur lijken mensen meer verlies van controle over hun leven te ervaren en zich over te geven aan een situatie die zich kenmerkt door onzekerheid en afwachten. Dat weerspiegelt zich in de mate waarin men voldoening uit dagelijkse bezigheden haalt.

Toch geldt dit niet voor iedereen. Zo zijn er ook respondenten die langere tijd in het azc verblijven en toch perspectief blijven zien. Zoals Dastan die door de vrije toegang tot internet meer vrijheid ervaart in het kunnen uitvoeren van zijn online bezigheden in het azc dan voorheen en Amey die door vrijwilligerswerk dat aansluit bij haar kennis en interesses nieuwe contacten kan leggen en erkenning krijgt voor haar kwaliteiten.

De mate waarin bewoners bezigheden hebben, hangt samen met hoe ze de mogelijkheden in hun directe leefomgeving ervaren. Uit de interviews komt naar voren dat de aanknopingspunten om zelf initiatieven te nemen voor hen niet duidelijk zijn. Ze ervaren onvoldoende terugkoppeling op de redenen waarom bepaalde initiatieven niet mogelijk zijn en wat er in plaats daarvan dan wel kan. Eigen initiatief nemen leidt niet tot successen, maar wordt eerder ontmoedigd. Hier komt ook de paradox van 'eigen verantwoordelijkheid' om de hoek

kijken. Respondenten willen graag de verantwoordelijkheid nemen om hun leefsituatie aangenamer te maken. Door onvoldoende aanknopingspunten en ontmoedigende ervaringen bij het nemen van eigen initiatief kunnen mensen zich onmachtig voelen om hun leven in eigen hand te nemen en daardoor de neiging krijgen om een passievere houding aan te nemen. De nadruk die het COA op de eigen verantwoordelijkheid van bewoners legt, betekent dus niet dat bewoners vrij zijn in het bepalen en kunnen regelen van hun levensinvulling. De bewoners hebben een afhankelijke positie doordat ze zijn aangewezen op opvang, waar ze in beperkte mate eisen aan kunnen stellen (Geuijen 2000: 106). Deze afhankelijke positie waarbij mensen niet veel steun ervaren in het opbouwen van een nieuw leven en beperkt zijn in de ruimte om sturing te kunnen geven aan het dagelijkse leven, kan ook op langere termijn gevolgen hebben voor iemands mentale staat, zoals blijkt uit het verhaal van oud-bewoner Ali.

Verbindingen

De rol van geliefden bij een nieuwe kans in Nederland

Het gemis van en de zorgen om geliefden die bewoners vaak noodgedwongen achtergelaten hebben, spelen een grote rol in het dagelijks leven. Het in contact kunnen zijn met hen is van groot belang. Zoals Noor beschrijft:

"Ik e-mail en telefoneer met mijn familie, met mijn zussen. Ik mis hen heel erg en ik heb elke dag contact. Zij zorgen ervoor dat ik sterk kan blijven."

Het contact kan kracht geven om door te kunnen blijven gaan en het gemis

kan zorgen voor een gevoel dat dit niet voor niets mag zijn en motivatie geven. Het verblijf in Nederland is niet zomaar een nieuwe kans, maar één waar alles uitgehaald moet worden. Kamran vertelt bijvoorbeeld:

"Bijna tien maanden kan ik niet goed nadenken. Hier ben ik veilig, maar ik denk altijd over mijn familie. Over mijn vader. Ik heb weinig contact. Mijn vader zegt me niet wat er werkelijk gebeurt. Ja, hij maakt soms contact met mij, hij belt me soms. Hij koopt soms een mobieltje, belt me en gooit het daarna weg. Deze simkaarten zijn veilig. Mijn vader heeft gezegd dat ik moet wachten tot hij belt, eerder belde ik hem ook namelijk. Het is beter om te wachten tot hij belt. Hm... het is niet gemakkelijk. Het is moeilijk. Mijn vader zegt altijd: 'denk alleen over jouw leven. Alles is oké, alles is goed'. Maar ik geloof niet dat het helemaal goed is. Ik denk dat hij ook... ze hebben twee keer mijn vader aangegeven, ik denk dat hij twee keer in de gevangenis heeft gezeten, een paar dagen. Maar ik weet niet de details. Maar I just try, ik probeer het. Ik probeer geen tijd te verspillen. Ik wil de tijd niet verspillen. Ik wil de situatie die ik hier nu heb, gebruiken. Soms is het moeilijk, soms is het een kans, maar ik wil een kans maken van deze situatie. Nu voel ik me hier veilig. In mijn land heb ik echt een probleem."

Zash die in maanden geen contact heeft kunnen krijgen met zijn moeder, beschrijft dat hij aan niets anders kan denken en dat ook leuke momenten overschaduwed worden door zijn zorgen om de situatie van zijn moeder:

"Ik heb geen contact met mijn moeder. Sinds zes maanden heb ik geen enkel contact gehad. Niemand wil zijn moeder alleen laten. Ik weet al zes maanden niet waar mijn moeder is. Ik ga uit, maar hoe kan ik naar een pub, naar een bar gaan? Als we naar Amsterdam gaan voor het uitgaan... het is altijd in mijn hart, in mijn hoofd, voor mijn ogen, hetzelfde ding. Ik kan niet lachen: van buiten lach ik, maar van binnen ga ik elke

keer opnieuw dood. Ik kan het niet vergeten, in deze wereld heb ik alleen mijn moeder. Zonder mijn moeder ben ik niemand. Ik weet niet of mijn moeder nog leeft, ik weet het niet."

De afstand van familie en vrienden is groot, maar ze zijn zeer aanwezig in de levens van respondenten in het azc. Het achter hebben moeten laten van geliefden gaat gepaard met gevoelens van gemis en zorgen. Het niet in contact kunnen zijn met geliefden in het thuisland heeft een negatieve invloed op hoe iemand zijn tijd in het azc ervaart. Regelmatige contacten hebben omgekeerd een positieve invloed, doordat het motivatie en kracht kan geven om er iets van te willen maken in Nederland.

De aanwezigheid van kinderen

Linda woont met haar zoon sinds zeven jaar in Nederland, afwisselend in azc's en een korte periode ook in een eigen woning. Inmiddels wonen zij weer in een azc en zijn ze opnieuw in afwachting van een beslissing over hun verblijfsstatus. Zorgen over de situatie en toekomst van haar acht jaar oude zoon zijn bepalend voor haar:

"Nederland heeft ons niet goed behandeld, ze hebben ons twee keer op straat gezet. Als we nu weer moeten veranderen van situatie, het zal niet makkelijk zijn. Mijn zoon ging vier jaar naar school in de stad waar we woonden [in een eigen huis] en toen hij daar weg moest, was het heel problematisch. Hij miste zijn vrienden. De kinderen op deze plek zijn anders. Als we van land moeten wisselen, wordt het heel moeilijk. Niemand weet hoe zijn toekomst eruit gaat zien. De Nederlandse overheid behandelt hem niet goed. Toen hij jonger was, woonden we in een heel kleine kamer [in een azc], maar hij snapte nog niet wat dat betekende. Toen we hierheen kwamen, ging hij wel denken en stelt hij vragen,

hij vraagt: 'mama wanneer krijgen we status?' Hij snapt alles. En hij vindt Nederland te leuk, hij wil hier blijven. Ik wil dat hij een hekel heeft aan Nederland, omdat ik niet weet of we hier kunnen blijven of niet. Als we verhuizen, zal hij Nederland minder missen als hij een hekel heeft aan Nederland. Ik zeg tegen hem: 'Nederland is niet goed voor ons'. Maar hij zegt: 'Mama, Nederland is goed'. Hij wil dat ik Nederland leuk vind. (...) Ik denk altijd aan hem. Ik ben heel moe. Voor mijzelf, wat kan ik doen, alles is beschadigd. Ik kan niets meer doen voor mezelf. Maar voor hem, hij is degene aan wie ik denk."

Marcel, die acht jaar in Nederland is, vertelt dat zijn dochter sinds twee jaar bij hem is komen wonen. Hij beschrijft haar aanwezigheid als steun en de zorg voor haar als een zinvolle tijdsbesteding: *"Ik ben opgelucht dat ze hier is, heel blij. Sinds zij hier is, zijn mijn dagen lichter. Ik denk niet altijd meer aan mijn problemen. Ik moet voor haar zorgen, voor haar denken."*

De verantwoordelijkheid voor een kind kan als steun en zingevend ervaren worden binnen de huidige leefsituatie, maar ook met veel zorgen gepaard gaan. Linda bijvoorbeeld lijkt zichzelf en haar toekomst uit het oog te verliezen en alles in het teken van haar kind te stellen. De aanwezigheid van kinderen is een sterke motivatie om door te blijven gaan, maar levert tegelijkertijd nog meer onzekerheden en zorgen gedurende de wachtperiode.

Sociale contacten binnen en buiten het azc

Een onderwerp dat tijdens interviews veel ter sprake kwam, is het sociale netwerk. De onzekere periode in het asielzoekerscentrum waarbij veel mensen hun geliefden moeten missen, is bij uitstek een fase waarin mensen

verbondenheid met en herkenning en vertrouwen in anderen nodig hebben. Maar zoals veel respondenten beschreven, is het azc verre van de ideale plek om nieuwe vriendschappen op te kunnen bouwen.

De mate waarin respondenten vriendschappen aangaan en samen met anderen activiteiten ondernemen, loopt uiteen. Zash beschrijft dat het aangaan van contacten niet makkelijk is, omdat het asielzoekerscentrum een tijdelijke plek is en het een komen en gaan is van mensen die allemaal hun eigen problemen met zich mee dragen:

"De mensen die in dit kamp leven, kunnen niks voor mij doen. We kunnen naar elkaars kamer, we kunnen zitten, roken, praten tot drie uur 's nachts en dan gaan slapen. Niets speciaals. Als iemand status krijgt dan gaat hij naar een huis en hij komt misschien soms terug, maar na een tijdje komen ze niet meer. Ik weet niet wie er zou blijven komen. Wanneer status komt en problemen voorbij zijn, dan heeft iedereen zijn eigen leven, zijn eigen weg."

Volgens Saqi is het over het algemeen moeilijk vrienden te maken op het centrum, omdat hij het gevoel heeft dat er meestal eigenbelang achter zit en geen echte interesse. Toch heeft hij twee goede vrienden:

"Ik heb hier twee vrienden, dat is het. Ik heb geen contact met Nederlandse mensen. Vrienden kan je hier bijna alleen maken als het nuttig is. Zo niet, dan heb je elkaar niet nodig. Daar hangt het van af. Met mijn vrienden is het anders, we hebben echt een klik, een band. We delen dingen met elkaar, dat is belangrijk in vriendschap, dat je gevoelens en ervaringen kan delen."

Noor kiest bewust voor een leven alleen, omdat zij door een bepaalde gebeurtenis in haar leven geen mensen meer kan en wil vertrouwen. Ook wil

ze niet altijd over problemen hoeven praten, maar juist over dingen die daar niets mee te maken hebben:

"Ik heb geen vrienden, ik wil hier geen vrienden maken. Ik doe ook niets met kamergenoten. Na de gebeurtenis kan ik niemand vertrouwen, ik ben alles kwijtgeraakt. Ik kies ervoor om alleen te zijn. (...) Naar school gaan is goed voor me. Daar zijn mensen uit Irak, Oekraïne en andere landen. Het is interessant om met anderen te praten, om dingen over anderen te leren. Om over mode of dingen uit onze cultuur te praten, dat soort dingen. Het is beter om over die dingen te praten dan over status, negatief krijgen, IND en dat soort dingen. Er zijn problemen hier. (...) Ik ga niet naar activiteiten. De vrouwen vragen de hele tijd 'Waar kom je vandaan? Waarom ben je alleen?' Ik hou niet van die vragen."

Er zijn ook respondenten die makkelijker nieuwe contacten maken en zo een netwerk om zich heen opbouwen. Amey vertelt het volgende hierover:

"Ik heb veel vrienden ja, de meeste uit Nederland. En ook bewoners hier uit verschillende landen, van Eritrea, Somalië, Iran ook. Ik vind het leuk om te zien, verschillende culturen en gedrag. Om te zien dat er verschillen zijn en om het te begrijpen. (...) Ik vind het leuk om te praten, om contact te hebben met elkaar. Ja, ik houd ervan te praten en om activiteiten te doen, maar mijn kamergenoten waren heel rustig. Toen ben ik naar een andere kamer gegaan en nu is het heel leuk. Er is een meisje uit Iran en uit Afrika. We hebben dezelfde interesses, dus ja, nu is het beter. Ik kan nu studeren en ik kan gaan doen wat ik wil. We praten samen. We praten in het Engels. Soms eten we samen. Soms maken we grappen en dan moeten we steeds lachen. We beelden soms dingen uit, dat is heel leuk."

Het merendeel van de respondenten heeft in tegenstelling tot Amey geen activiteiten buiten het centrum waarbij ze in aanraking komen met

andere mensen dan medebewoners. Daarmee lijkt het ontstaan van vriendschappelijke contacten met Nederlanders bijna onmogelijk. Farideh legt uit dat de taalbarrière, maar ook de beeldvorming van Nederlanders over vluchtelingen redenen zijn dat ze geen vriendschappen heeft kunnen sluiten buiten het centrum:

"Omdat ik de Nederlandse taal niet spreek, is het moeilijk een vriendschappelijke relatie te beginnen met Nederlandse vrouwen. Ik denk dat vrouwen misschien niet graag contact willen met vluchtelingen. Ik herken dat uit Iran: de Afghaanse vluchtelingen die daar woonden, waren niet van nut voor ons land, dus we hebben geen contact met hen. Ik ben het niet eens met dit gedrag, maar ik snap waar Nederlands gedrag vandaan kan komen. Ik heb dit gedrag ervaren, ik liep op een dag door het bos en ik zag een vrouw met een hond. De hond kwam naar mij en ik wilde met hem spelen. De vrouw werd boos op mij en ze vroeg: 'Waarom speel je met mijn hond?'. Maar die hond kwam naar mij toe om met me te spelen. (...) Als ik uit het azc ben, kan ik mezelf laten zien met mijn goede baan en mijn goede taal. Ik denk dat ik dan geaccepteerd word. Dan kan ik banden aangaan met mensen."

Zoals blijkt uit de verhalen, verschilt de mate waarin bewoners sociale contacten hebben met mensen binnen en buiten het azc. Zo kan iemand contacten in het azc hebben, maar hier door de tijdelijkheid ervan niet veel betekenis of steun aan ontlenen. Ook kunnen traumatische ervaringen uit het verleden het vertrouwen in mensen beschadigd hebben, zoals Noor die in het verleden veel vrienden had en met haar familie optrok, maar nu kiest voor een leven alleen. Verder komt naar voren dat de taalbarrière en ervaren beeldvorming over asielzoekers een

rol kan spelen in het ontbreken van contacten buiten het azc. Zoals Farideh die verwacht dat ze pas nieuwe banden aan kan gaan in Nederland wanneer zij geen asielzoeker meer is, maar een baan heeft en goed Nederlands spreekt.

Een terugblik

Terugkijkend op haar tijd in het asielzoekerscentrum vertelt oud-bewoner Ziba, die samen met haar man en zoon vanaf 1997 anderhalf jaar in een azc woonde, dat zij door taallessen en deelname aan een gastgezinnenproject veel contacten hebben opgedaan buiten het azc:

"Toen er een nieuwe wet kwam dat je niet buiten het azc naar Nederlandse les mocht, zijn we via een omweg toch bij de andere talenschool buiten het centrum gebleven. We wilden daar per se blijven en we wilden echt niet naar de taallessen op het centrum. Het was daar echt leuk, we konden daar onder andere mensen zijn, er zaten ook veel internationale studenten op die school die Nederlands wilden leren. We hadden drie keer per week les. We konden even weg van het azc en onder andere mensen zijn. (...) We hadden niet veel contact met anderen op het azc. We hebben gewoon de klik niet gevonden. De families op het azc zijn ook erg geïsoleerd en ik werd er een beetje depressief van om met die mensen te praten. Ik zocht het liever daarbuiten, met de medestudenten. Met hen gingen we vaak samen eten. (...) We kwamen in contact met mensen buiten het azc door het gastgezinnenproject van VluchtelingenWerk. Bewoners binnen het azc werden in contact gebracht met bewoners buiten het azc. Wij hadden een heel leuk echtpaar, zij nodigden ons voor alle feestjes uit. We gingen ook samen naar de bioscoop. Ik herinner me nog welke film: Titanic. We deden ook allerlei bezoeken door het hele land, naar Limburg waar hun familie woonde, naar Zeeland. (...) Het project gastgezin heeft voor ons heel goed gewerkt, we hebben

met half Nederland kennis kunnen maken. We hebben ook wel veel geluk gehad."

Door de contacten met de buitenwereld leerden Ziba en haar man tijdens hun asielperiode Nederland al kennen en bouwden zij een netwerk om zich heen op. Ook uit andere gesprekken met oud-bewoners kwam naar voren dat het contact met Nederlanders een belangrijk verschil heeft gemaakt voor hun tijd in het azc. Zo ook voor Anahid die als kind met haar ouders en zus tussen 1993 en 1995 in een asielzoekerscentrum woonde:

"Het was bizar, toen we er net woonden, was er iets van een kerk in de buurt en daar gingen we pianospelen. Mijn zus kan heel goed pianospelen. Toen we nog heel klein waren, speelden we quatre main en zo. Maar in de kerk kwamen we in contact met een Nederlands echtpaar, een ouder echtpaar, echt een opa en oma en die kwamen naar ons toe: 'Oh wat leuk' en 'Waar wonen jullie?'. Ze hadden met mijn ouders gepraat. En toen kwamen ze ons vervolgens iedere keer opzoeken, in het asielzoekerscentrum. Dat was echt geweldig, ze waren echt onze opa en oma, in Nederland. Ik vertel dit verhaal, omdat ik het zo leuk vind dat zij dat hebben gedaan. Echt gewoon een echtpaar van over de zeventig, die dat ineens besluit. En ze waren ook niet op zoek, he, zo van die zielige asielzoekers, zullen we die zielige asielzoekerskinderen een keer opzoeken. Nee, ze wisten niet eens dat wij asielzoekers

waren. En ze kwamen ons opzoeken, we gingen daar logeren, ze hebben ons overal naartoe gebracht, een molen van binnen laten zien en andere leuke dingen zien en doen. Dat is een van de redenen waarom ik ook zo leuk vind om te zien wat er wordt gedaan door de Vrolijkheid, proberen om mensen in de asielzoekerscentrum in contact te brengen met de echte wereld daarbuiten. Ik denk dat het contact met die opa en oma ons heel erg geholpen heeft. Het heeft ons geholpen om geen negatieve beeldvorming te hebben van Nederlanders, want je wordt echt heel erg... de kinderen voeden elkaar ook heel erg met een negatief beeld van de Nederlander, zo van 'wij zijn buitenlanders en wij zijn...' en 'Nederland is tegen ons, want we mogen nog niet in Nederland blijven'. weet je wel en het is heel erg een soort van strijdgevoel."

In het verhaal van Anahid over de vriendschap met een Nederlands echtpaar komt ook de invloed van contact met Nederlanders op de wederzijdse beeldvorming naar voren. Ze vertelt blij te zijn dat de vriendschap niet ontstaan is omdat zij asielzoekers waren en ze beschrijft dat het contact invloed heeft gehad op hun eigen beeldvorming van Nederland.

Conclusie

Het in contact kunnen zijn met geliefden in het thuisland is van groot belang voor het gevoel van welbevinden van respondenten. Onder respondenten die alleen naar Nederland zijn gekomen, speelde het gemis van geliefden over het algemeen een grotere rol in de interviews. Het in contact kunnen zijn met familie is bepalend voor de gemoedstoestand en daarmee indirect ook van invloed op hoe iemand zich in de huidige leefsituatie staande kan houden. Dat contact kan namelijk voor kracht en motivatie zorgen, maar het uit

het oog verliezen van naasten tot zorgen en wanhoop.

De respondenten die met hun familie in het azc wonen, ervaren hun aanwezigheid enerzijds als een bron van steun en zingeving, maar anderzijds leidt die aanwezigheid tot zorgen over de opvoeding en toekomst van hun kinderen, vanwege de onzekere en instabiele asielsituatie. Ook kunnen deze zorgen ertoe leiden dat ouders minder ruimte hebben om kansen voor zichzelf te zien en aan te grijpen. Dit gebrek aan zelfbeschikking en beslissingsmogelijkheden in het leven van de ouders kan het gevoel versterken niet in staat te zijn op te voeden en het goede voorbeeld te geven (Kloosterboer 2009).

Respondenten die makkelijk en graag contacten leggen, blijken ook actief binnen en buiten het asielzoekerscentrum met bijvoorbeeld het leren van de taal, vrijwilligerswerk en het ondernemen van acties om te kunnen gaan studeren. De mensen met vriendschappen of contacten buiten het azc noemen een paar verschillende wegen waardoor deze tot stand zijn gekomen: via de kerk, het volgen van Nederlandse les buiten het azc, vrijwilligerswerk buiten het azc en het contact met vrijwilligers op het centrum zelf. Wat ondanks individuele verschillen opvalt, is dat het contact maken met anderen binnen het azc over het algemeen als moeilijk wordt ervaren. Verder vinden de meeste respondenten contacten buiten het azc, en dan vooral met Nederlanders, belangrijk en zouden ze graag meer mensen willen leren kennen. Het belang van en de wil om contacten te leggen binnen de Nederlandse samenleving komt ook in de verhalen van oud-bewoners en in

eerder gedaan onderzoek (Kramer 2010; Kloosterboer 2009) duidelijk naar voren.

Belevingswereld

Geloof en levensfilosofieën als inspiratiebron

Op de vraag wat mensen sterk en gemotiveerd houdt, verwijzen veel respondenten naar hun geloof. Dit biedt een manier om met stressvolle gebeurtenissen om te kunnen gaan:

"God houdt mij sterk. Hij is degene die mij heeft gemaakt, die mij het leven heeft gegeven. Hij doet alles voor mij, hoe hij het wil. Hij maakt me sterk. Soms ga ik naar de kerk en ik bid thuis. Het helpt me." (Linda)

"Sommige mensen zijn geboren met geluk, ik niet. Ik ben aan het denken, denken, denken, wat kan ik doen met mijn toekomst? Maar ik kan niks bedenken. Ik kan alleen hopen. Mijn hoop is God. Ik heb hoop in God." (Nekil)

Ook komen er levensvisies en filosofieën naar voren die een bron van steun kunnen zijn in moeilijke tijden:

"Als je sterk wilt zijn... als je geest sterk is, dan voelt je lichaam ook sterk. En daarom verbeeld ik mezelf elke dag dat ik superman ben. Ik zeg tegen mezelf: 'Je kunt het'. Dat is waarom ik denk dat ik in de vierenvertig jaar dat ik leef overal toe in staat ben." (Javeed)

"Ik huil niet meer, want ik heb teveel gehuild in mijn leven. Ik heb besloten om te stoppen met huilen. Ik heb mezelf beloofd dat ik sterk wil zijn. Ik wil een nieuw leven beginnen, ik heb mezelf positieve energie gegeven. Ik probeer sterk te zijn." (Asal)

"Tenminste een uur per dag doe ik aan een vorm van ontspanning. Ik krijg energie van andere mensen. Nu krijg ik bijvoorbeeld energie van jou tijdens dit gesprek. Ik denk positief, zelfs ook al

vertel ik je over dingen die niet goed zijn, blijf ik positief denken. Ik zeg: 'Leven is leven'. Je kan zeggen dat geld belangrijk is, dat je mooi moet zijn, dat je een goed huis, vrienden en vakanties moet hebben, maar het is niet belangrijk. De beste advertentie van het leven is 'just do it'. In deze situatie is dat wat ik doe. En daarom kan ik al het moois zien. Ik kan zeggen: het weer is mooi of niet mooi, het hangt van mijzelf af. Je kan zeggen zwart is goed en wit is slecht, maar het hangt ervan af hoe je kijkt, het kan beide goed zijn." (Karim)

"Ik leer mezelf de taal. Het is geen makkelijke taal. Maar als je zegt: iets is te zwaar, dan zal je het niet gaan begrijpen, zelfs niet na jaren. Als je het simpel maakt in jezelf, dan zal het je ook lukken." (Michael)

Hun vermogen om een ander licht op situaties te laten schijnen helpt deze respondenten optimistisch te blijven en door te kunnen blijven gaan. Opvallend is dat dergelijke uitspraken vooral afkomstig zijn van bewoners die wat ouder zijn. Het lijkt of deze levenswijsheden helpen in het positief blijven denken en zorgen dat tegenvallers omgedraaid kunnen worden naar leermomenten. De levensfilosofieën die zij hebben ontwikkeld, kunnen als een leidraad fungeren die hen door moeilijke tijden heen helpt.

Dromen en ambities als inspiratiebron

De verhalen over grootse dromen en ambities komen vooral van de jongere respondenten. Veel van hen lijken een helder beeld te hebben over wat zij het allerliefste zouden willen, zoals Abdi die piloot wil worden of Farideh die droomt over het winnen van de Nobelprijs:

"Mijn beroep is cameraman. Ik heb daar een opleiding voor gevolgd. En ten tweede, ik ben leraar. Ik leerde de Somalische taal aan kinderen.

Dat was heel leuk. Maar mijn droom is piloot worden. Piloot is mijn nummer één, dat is mijn droom, ik vind het erg leuk. Het beroep van piloot vind ik heel mooi. In de toekomst zal ik dat zijn. Ik wil in een groot vliegtuig vliegen, voor mensen of een militair vliegtuig, maakt me niet uit. Dat is mijn keuze, dat zal ik zijn in de toekomst. Mijn droom zal uitkomen. Mijn beroep is cameraman en mijn droom is piloot." (Abdi)

"Als kind was ik erg goed op school en toen droomde ik ook al over het helpen van mensen en dokter worden. Nu zijn mijn ideeën volwassen geworden. Ik vind dat ik altijd tevreden moet zijn met mijn leven, met mijzelf. Ook nu in deze situatie ben ik tevreden. Hier in Nederland kan ik mijn leven redden en als ik ook kan gaan studeren, dan zou dat heel goed voor me zijn. Ik ben hier veilig en vrij. (...) Ik denk altijd na over de Nobelprijs, dat is mijn grootste droom! Haha. Er zijn natuurlijk heel veel goede wetenschappers en professoren, maar dit is waar ik van droom." (Farideh)

"Ik voel me nu veilig, maar veiligheid alleen is niet genoeg. Ik wil echt leven. Voor iedereen heeft leven een verschillende betekenis. Voor mij, ik heb een droom (...) Ik wil robotspecialist zijn. Ik wil in de toekomst programma's gaan schrijven voor robots, dat lijkt me leuk. (...) Ik wil het niet doen om veel geld te verdienen, maar omdat ik er gek op ben, ik geef er om! In de toekomst zal alles om robotica gaan, op het vlak van gezondheid en de ruimte. Ik zou het brein van de robots willen schrijven. Nu kijk ik veel op internet voor artikelen over robotica en ik zoek naar mogelijkheden bij de TU in Delft of de Hogeschool van Amsterdam. Het is moeilijk, maar wel mogelijk." (Kamran)

"De plek waar ik vandaan kom, Kolole, lukte het voetbalteams nooit eerder een trofee mee naar huis te brengen. Die ging altijd naar andere teams. En toen ik voetbalde, is het wel gelukt er een mee naar huis te brengen en dat was zo groots! Daardoor lukte het mij als aanvoerder van het team om ons naar divisieniveau te krijgen.

Ik hoop dat ik hier ook snel een voetbalteam vind, dat zal me vast ook helpen snel de taal te leren. En ik ben jong, dus ik kan nog veel nieuwe techniek leren, misschien kan ik op hoog niveau gaan voetballen. In Afrika leer je niet hoe je moet voetballen, je maakt een bal van oude sokken en je gaat voetballen op straat, we leren het elkaar. In Europa krijg je echt les in hoe je voetbalt.” (Biggermo)

Waar de dromen van de jongere respondenten hoge verwachtingen van de toekomst bevatten, zijn de wensen van de oudere respondenten meer gericht op voortzetting van datgene waarin zij al ervaring hebben opgedaan. Zoals Michael: hij is zestig jaar en sinds anderhalf jaar in Nederland en wil het liefst zijn oude werkzaamheden weer oppakken:

“Ik wordt ouder, ik ben gehandicapt, dus ik kan niet op volle kracht mijn werk doen. Maar als het mogelijk is, wil ik mijn werk met computers weer gaan doen. Dat is mijn grootste wens.”

Javeed is vierenveertig jaar en is vertwijfeld over zijn toekomstperspectief vanwege zijn leeftijd, maar hoopt bezigheden te vinden die aansluiten bij zijn werkervaring:

“Wat ik kan doen in de toekomst... dat is het grootste probleem voor mij. Ik weet niets van dit land, ik ken de taal niet, ik moet vanaf het begin beginnen. En met mijn leeftijd is dat niet zo makkelijk. Het geeft me een bang gevoel, wat kan ik doen? Er zijn zoveel jonge mensen met opleiding en ervaring. Als ik helemaal opnieuw moet beginnen, dat is zo moeilijk, dus als ik iets kan vinden waarin ik al ervaring heb, dat zou het makkelijker maken en dan kan ik ook sneller een bijdrage leveren.”

Het interview met Edris laat zien dat op de achtergrond geraakte toekomstwensen met aandacht en

vragen stellen weer naar boven kunnen komen. Hij is bij aanvang van het interview nog afwachtend en enigszins cynisch. Hij zegt in eerste instantie dan ook geen toekomstdromen te hebben. Toch hervindt hij tijdens het interview nieuwe inspiratie:

Heb je ook een droom Edris? “Nee (...) Nee, ik wil beginnen met werken aan gebouwen, dat wil ik. Mijn idee is dat ik de decoratie wil doen van gebouwen. Dat is wat ik wil. Ik wil opknappen, mooi maken. Alleen dat is goed voor mij. Nee, niet in een winkel of bedrijf. Ik wil aan een gebouw werken: aan huizen en scholen. (...) Als je kamer mooi is, is alles mooi.”

Is jullie kamer nu mooi? “Nu? Nee. Dat kost geld.” Welke kleur zou je deze kamer willen maken? “Hier? ... [staat op en gaat rondlopen] Wit... nee een beetje geel... zoals deze kleur. Beetje die kleur [wijst naar een voorwerp in de kamer]. Als je die muren die of die kleur doet en de deuren wit houdt, dat is mooi. De vloer... ook wit zou ik doen. Maar dan hier, en hier tapijt in het zwart, bijna 50 centimeter langs de randen zou ik dat doen.”

De wensen voor de toekomst zijn veelal opleiding- of werkgerelateerd. Maar bijvoorbeeld Linda droomt vooral van een goede toekomst voor haar zoon en heeft voor zichzelf een minder duidelijk beeld over wat ze zelf zou willen:

“Mijn droom? Ik weet het niet. Het belangrijkste is een goede toekomst voor mijn zoon. Hij is een slimme jongen, een goede jongen. Voor mezelf, ik denk er niet over. Ik wil wel werken of iets te doen hebben... misschien een groot huis en een auto. Gewoon samen met mijn zoon, het goede leven, dat is mijn droom.” (Linda)

Verwachtingen en hoop op een nieuwe kans kunnen zorgen voor grootse dromen. Bij oudere bewoners en ouders lijken de wensen voor de toekomst meer gericht op het continueren van vroegere

bezigheden en op het verbeteren van de huidige levenssituatie. Niet alle bewoners benoemen een duidelijk gewenst toekomstbeeld, maar zoals het voorbeeld van Edris laat zien kan er door aandacht en ruimte nieuwe inspiratie en perspectief ontstaan.

Een terugblik

Het belang van een droom kan worden geïllustreerd met het voorbeeld van een van de geïnterviewde oud-bewoners. Ze beschrijft dat ze ondanks de vlucht en de vierenhalf jaar durende azc-periode altijd één doel voor ogen heeft gehad dat haar gaande heeft gehouden: het vervullen van haar droom om een fictiefilm te maken.

"Ik wilde altijd al iets doen met film. Altijd, altijd, in Iran ook al. Wat ik zeg, het was altijd tegenover mijn oog en ik moest dat gewoon doen. Wat er ook gaat gebeuren, ik moet gewoon alles ervoor doen. Gewoon op die problemen gaan, erdoorheen gaan. Ik ben nog steeds niet op het punt van wat ik wil. Mijn droom is fictiefilm, dat wil ik graag, die je in de bioscoop ziet. Verhalen, ik heb er een paar bedacht, ik ben nu bezig met allerlei dingen. Ik weet het niet, misschien ga ik me aanmelden voor de filmacademie." (Mahin)

De droom ooit een film te gaan maken is zo sterk dat die haar heeft geholpen door problemen en moeilijke omstandigheden heen te komen. Inmiddels heeft Mahin van filmen haar beroep gemaakt en maakt zij video-installaties die ze op verschillende tentoonstellingen in Nederland heeft geëxposeerd.

Conclusie

Terwijl de leefomgeving asielzoekers beperkt in hun doen en laten, lijkt de innerlijke belevingswereld daardoor niet begrensd te hoeven worden. Er

zijn verschillende inspiratiebronnen waardoor mensen kracht (her)vinden. Respondenten vertellen over hun geloof of andere diepgewortelde levensfilosofieën die hen helpen optimistisch te kunnen blijven tijdens moeilijke situaties. Dit lijkt een verband te hebben met leeftijd. Oudere bewoners hebben door hun levenservaring mogelijk manieren geleerd om moeilijke ervaringen in perspectief te kunnen plaatsen. Zoals uit de voorbeelden blijkt, weten ze dat de mentale staat en manier van kijken naar de wereld van grote invloed is op hoe de buitenwereld binnenkomt.

Ook ambities en dromen helpen mensen in beweging te blijven. Vooral de dromen van de jongere respondenten zijn groots en lijken niet ingeperkt te zijn door eventuele onmogelijkheden in de toekomst. De dromen bieden een ruimte waarbinnen iemand positieve emoties kan ervaren en creëren een stimulerende context waarbinnen iemand kan bedenken op welke manier hij of zij zich wil ontwikkelen. Wanneer beelden als deze gedeeld en uitgesproken worden, zoals tijdens de interviews in dit onderzoek, kunnen deze krachtiger worden en een inspiratiebron blijken voor persoonlijke ontwikkeling en verandering.

Eindanalyse van de bevindingen

De beleving van een nieuwe kans in Nederland, die in eerste instantie kan zorgen voor een hoge motivatie, inspiratie en actiegerichtheid, kan veranderen naarmate de tijd vordert en de interactie tussen het individu en de context van het ontvangende land meer gaan botsen. De eerste fase in Nederland lijkt de positieve kanten van

een liminale fase te weerspiegelen: iemand heeft nog het gevoel los te staan van de vorige context en is zich nauwelijks bewust van de gevolgen van de nieuwe context. Deze tussenpositie kan een positieve werking hebben op mensen en hun motivatie voor de toekomst. Op den duur lijken de meer negatieve kanten, zoals onzekerheid en het gevoel van leegte die een liminale fase kunnen oproepen, de overhand te krijgen. Juist dan is het van belang dat processen van veerkracht op gang blijven.

De verschillende achtergronden en daarmee samenhangende levenservaringen, toekomstdromen en omstandigheden waarmee mensen in het azc worden geconfronteerd, hebben invloed op de mate waarin processen van veerkracht levend kunnen blijven.

Uit ons onderzoek komen verschillende dimensies naar voren die op die processen inwerken. Een bron voor veerkracht ligt in de verbinding tussen de persoonlijke belevingswereld en de mogelijkheden van de leefomgeving. De belevingswereld kan een bron van positieve emoties zijn, bijvoorbeeld opgeroepen door toekomstdromen en ambities. Ook kan het een plek zijn waarin iemand zelf invloed heeft op wat hij gelooft of door welke bril hij naar de wereld om zich heen kijkt. Terwijl oudere bewoners voorbeelden geven over hoe zij met hun levensovertuigingen de kijk op de wereld beïnvloeden, halen jonge bewoners vooral veel motivatie uit onbeperkte toekomstdromen. Een rijke belevingswereld waarin geloof, levensfilosofieën en toekomstdromen een plek hebben, draagt bij aan een

groter gevoel van samenhang en van invloed en controle over jezelf en je omgeving (Ungar et al. 2007). Ook spelen sociale verbindingen een prominente rol in verhalen van bewoners over hoe zij omgaan met hun leefsituatie. Zo is het in contact kunnen staan met geliefden in het thuisland van belang. Dit kan steun en kracht geven om door te blijven gaan. Dat geldt ook voor de aanwezigheid van familieleden in het azc, al leven de ouders in deze studie met veel zorgen over de toekomst van hun kind. Verder ervaren bewoners veel steun aan vriendschappen binnen of buiten het azc. Maar het blijkt tevens dat vriendschappen opbouwen niet makkelijk is door onderling wantrouwen

en het komen en gaan van bewoners. Van contacten buiten het centrum is onder de respondenten maar beperkt sprake. Dit lijkt samen te hangen met taalmoeilijkheden en de ervaren beeldvorming die een barrière opwerpt om toenadering te zoeken, maar vooral ook met het gegeven dat er weinig situaties en plekken zijn waar bewoners Nederlanders uitgebreider kunnen ontmoeten. Uit het onderzoek van Ungar et al. (2007) bleek al het belang van toegang tot materiële bronnen. In basisbehoeften als voedsel, kleding en onderdak voorziet de leefomgeving van het azc, maar als het gaat om toegang tot activiteiten, onderwijs en (on)betaald

werk ligt dat anders. Onze respondenten ervaren de mogelijkheden hiertoe als beperkt en weinig inzichtelijk.

De mate waarin impulsen en invloeden uit de omgeving impact hebben op de veerkracht van mensen verschilt per persoon. Zoals blijkt uit onze bevindingen lijken bepaalde drijfveren of inspiratiebronnen voor de één zo sterk aanwezig te zijn dat deze onder alle omstandigheden en altijd leidend zullen zijn. Voor anderen heeft de onzekerheid van de asielprocedure meer impact, waardoor zij weinig hoop ervaren, niet veel inspiratie en motivatie voelen en zodoende weinig initiatieven nemen om hun levenssituatie te verbeteren. Maar waar motivatie en initiatieven tijdelijk of langere tijd zichtbaar minder zijn, kan er tegelijkertijd nog altijd een basis worden gevonden van waaruit veerkracht kan groeien. Zo blijkt dat wanneer mensen naar hun wensen wordt gevraagd, zij zich weer bewust worden van hun capaciteiten en ambities. Dit kan bijdragen aan nieuwe motivatie en inspiratie die op hun beurt weer processen van veerkracht kunnen versterken.

Uit de interviews kwamen diverse aspecten naar voren die veerkracht versterkend werken: het vragen naar kwaliteiten van bewoners, het kunnen inzetten van talent, het in contact kunnen zijn met geliefden thuis, het aangaan van sociale relaties binnen en buiten het azc en aanknopingspunten en terugkoppeling over mogelijkheden, zodat eigen initiatieven tot activiteiten vaker succesvol zijn.

7. Conclusie

De maatschappelijke en politieke veranderingen van de afgelopen decennia in Nederland zijn niet gunstig voor migranten uit niet-westerse landen. Het beleid is er meer dan ooit op gericht migranten zoveel mogelijk buiten de grenzen van Nederland te houden. Hoewel de situatie voor asielzoekers en vluchtelingen wat genuanceerder ligt, heeft de nadruk op het beheersbaar houden van migratie ook invloed op het toelatings- en opvangbeleid en op de praktijk van de opvang van asielzoekers. In dit rapport hebben we geprobeerd naar mogelijkheden te zoeken om binnen deze beperkende context inzichten te benoemen die verandering mogelijk kunnen maken. Veranderingen die aansluiten bij de veerkracht van asielzoekers, zodat het verblijf in de asielzoekerscentra op de langere termijn geen negatieve impact op zelfvertrouwen en zelfrespect hoeft te hebben. We beargumenteren dat het 'sobere doch humane' uitgangspunt van het huidige beleid de nodige aanknopingspunten biedt voor deze veranderingen.

Een stap die hierbij nodig is, is het zoeken van een betere aansluiting bij de beleving en verhalen van bewoners zelf. Dit is dan ook de centrale doelstelling geweest van deze studie: de verhalen van bewoners als inspiratiebron gebruiken om tot nieuwe inzichten te komen. Inzichten die vanwege de invloed van het dominante, negatieve vertoog over migranten en vluchtelingen vaak onderbelicht blijven. Een centraal concept dat we in deze studie gebruiken is veerkracht. Veerkracht is het vermogen en de flexibiliteit om veranderingen en tegenslagen op te kunnen vangen en terug te kunnen veren. Met dit onderzoek zochten we

antwoord op de vraag welke condities ervoor zorgen dat veerkracht onder bewoners van asielzoekerscentra overeind blijft of opnieuw kan worden hersteld. In deze conclusie gaan we daarop in door eerst stil te staan bij de huidige situatie en van daaruit de condities te formuleren die ruimte maken voor de kleine stappen die van grote betekenis kunnen zijn voor het in stand houden van veerkracht.

Van de huidige situatie...

Eerder in dit rapport benoemden we twee paradoxen in de praktijk van de opvang. De eerste paradox gaat over de drang tot beheersing en controle van asielzoekers in Nederland enerzijds en anderzijds de noodzaak om een humane benadering van deze groep te waarborgen. De tweede paradox gaat over de kloof tussen de nadruk vanuit het vluchtelingenbeleid op de eigen verantwoordelijkheid van bewoners en de daadwerkelijke mogelijkheden van bewoners van asielzoekerscentra om die eigen verantwoordelijkheid vorm te kunnen geven.

Over de eerste paradox kunnen we concluderen dat de humane kant van het beleid smal wordt ingevuld. Azc's voorzien in basisbehoeften als bed, bad en brood, maar zijn beperkend in andere humane behoeften zoals het aangaan van sociale contacten en ruimte voor persoonlijke ontwikkeling. De drang tot beheersing en controle zijn zo dominant in de opvang van asielzoekers dat ingrediënten die nodig zijn om veerkracht van bewoners levend te houden ondergesneeuwd raken. Dit heeft tevens te maken met de tweede paradox, de invulling van eigen verantwoordelijkheid. Beleidsmakers

benadrukken het belang van eigen verantwoordelijkheid van bewoners, opdat zij zelfstandig integreren of het land verlaten na de uitkomst van de asielprocedure. Daartegenover staat dat in de praktijk niet duidelijk is op welke gebieden de bewoners hun eigen verantwoordelijkheid vorm kunnen geven en in stand houden. Het ontbreken van informatie en aanknopingspunten om zelf vorm te kunnen geven aan het dagelijks leven leidt tot een meer passieve en afhankelijke opstelling van bewoners en is dus in contrast met de wens om bewoners van azc's zelfstandig en actief te houden.

In zowel het beleid als de praktijk is het essentieel dat de condities voor de veerkracht van asielzoekers niet uit het zicht verdwijnen, juist omdat veerkracht

een belangrijke basis vormt voor het nemen van initiatief en het behoud van vertrouwen en optimisme in tijden van onzekerheid en mogelijke afwijzing van de asielaanvraag.

... naar het creëren van condities die ruimte scheppen...

Veerkracht uit zich in de verhalen van onze respondenten in het vermogen om ondanks grote tegenslagen en stress manieren te bedenken om sterk te kunnen blijven, te reflecteren en open te kunnen staan voor de nieuwe situatie. Onze bevindingen laten zien dat processen van veerkracht in de interactie tussen de individuele belevingswereld, sociale relaties en de leefomgeving van het azc vorm krijgen. De persoonlijke belevingswereld is

hierbij een belangrijke voedingsbodemp voor veerkracht. Het biedt ondanks beperkende omstandigheden van buitenaf, ruimte die kan helpen positieve betekenis te geven aan het leven in een azc. Er is echter een aantal condities in de structuur van de opvang nodig om deze interne kracht en zelfvertrouwen in stand te houden.

Benadering van bewoners

De eis de asielopvang beheersbaar en sober te houden brengt de beperking met zich mee dat bewoners vooral als asielzoekers benaderd worden. Mensen worden aangesproken als verlengstuk van hun asielprocedure in plaats van als tijdelijke medebewoners met capaciteiten en kwaliteiten die henzelf en hun leefomgeving ten goede kunnen komen. De kunst is juist om bewoners vanuit hun totaliteit te benaderen, als mens met een eigen verhaal dat niet te reduceren is tot louter een vluchtverhaal. Verhalen over vallen en opstaan, over dromen en teleurstellingen, over ambities en angsten. Een dergelijke benadering biedt bewoners ook de ruimte om zelf oplossingen en middelen aan te dragen voor het omgaan met uitdagingen en veranderingen die komen kijken bij het dagelijks leven in het azc. Aldus krijgen asielzoekers meer zeggenschap over hun dagelijks leven en worden zo mede-eigenaar van hun omstandigheden, wat essentieel is voor het behoud van eigenwaarde.

Sociale verbindingen

Uit de verhalen van bewoners blijkt dat sociale verbindingen een belangrijke basis zijn voor het behouden van kracht. Al is hun feitelijke situatie tamelijk geïsoleerd en onzeker, toch zijn er genoeg mogelijkheden om deze tijdelijke

vorm van isolement dragelijk te maken. Uit de verhalen komt naar voren dat contact met mensen van buiten het azc bewoners een zeer positief gevoel geeft. Het besef dat er Nederlanders zijn die zich bezig houden met de situatie van asielzoekers en contact aangaan, geeft hen het gevoel gezien en gehoord te worden. Ook sociale relaties via internet zijn voor de meeste asielzoekers een belangrijk middel om hun isolement tijdelijk te kunnen vergeten. Ze kunnen via internet informatie opzoeken, contact hebben met familie en vrienden, maar ook in sommige gevallen hun activisme via blogs voortzetten. Daarnaast kunnen goede contacten met andere bewoners of medewerkers binnen het centrum zorgen voor een positieve dagbesteding. Mensen zijn nu eenmaal sociale wezens en de (h)erkenning en steun die voort kunnen vloeien uit sociale contacten, zijn dan ook van groot belang voor het behouden van een positief zelfbeeld en zelfvertrouwen.

Nadruk op zinvolle dagbesteding

Uit de ervaringen van bewoners blijkt dat de mogelijkheden in de leefomgeving van het azc onduidelijk zijn. Ze ervaren ook weinig terugkoppeling in hun zoektocht naar dagbesteding die hun leefsituatie aangenamer maakt. Het inzichtelijk maken van aanknopingspunten en mogelijkheden voor bewoners om eigen initiatief te kunnen nemen is een voorwaarde voor het creëren van een omgeving waarin veerkracht tot bloei kan komen. Bewoners vertellen ons dat ze graag van betekenis willen zijn en hun eigen kennis en interesses willen benutten. Het vinden van mogelijkheden buiten het azc, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, is zeer waardevol, doordat bewoners

met hun kwaliteiten en werkervaring een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de omgeving en hun capaciteiten kunnen benutten.

... voor de kleine stappen die van grote betekenis kunnen zijn.

Door in de structuur van de opvang eerdergenoemde condities te creëren wordt de weg vrijgemaakt voor kleine stappen die van grote betekenis kunnen zijn voor de veerkracht van mensen in azc's. Die kleine stappen kunnen zowel bewoners als bij azc's betrokken professionals nemen:

- Een goede dag begint met een glimlach of een grap. De waarde van dit soort kleine stappen in onzekere omstandigheden moet niet onderschat worden.
- Geef mensen controle over hun eigen leven in het centrum. Maak bewoners mede-eigenaar van hun leefomstandigheden door ze te beschouwen als bron van creativiteit, oplossingen en kennis die ze kunnen bijdragen aan het leefbaarder maken van het azc. Bijvoorbeeld door het onderhoud of de inrichting van ruimtes lokaal in plaats van centraal te organiseren.
- Een positieve benadering geeft mensen de kans om hun mogelijkheden onder ogen te zien, ook als de omstandigheden zeer moeilijk zijn. Dat werkt bijvoorbeeld door vragen te blijven stellen die mensen bewust houden van wat ze kunnen en willen.
- Sociale contacten zijn cruciaal voor ieder individu. Bovendien verhogen contacten binnen en buiten het centrum de kans op betekenisvolle dagbesteding. Om contacten

tot stand te laten komen is het faciliteren van sociale bijeenkomsten (zoals feesten) van groot belang. Verder kunnen netwerken en ontmoetingen met Nederlanders buiten asielzoekerscentra bijzonder waardevol zijn, ook met het oog op mogelijke toegang tot een opleiding en werk na het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Contact met de buitenwereld zou daarom veel meer omarmd moeten worden.

- Om die reden zou ook het aanbod van de Nederlandse taallessen uitgebreid moeten worden. Door het leren van een taal en verwerven van nieuwe kennis krijgen mensen niet alleen een zinvolle dagbesteding, maar verhogen zij ook hun toekomstkansen.
- Internet biedt toegang tot de wereld. Beschikbaarheid van internet geeft mensen de mogelijkheid om de fysieke beperking van hun bestaan te overstijgen en wereldwijde contacten te maken en behouden. Ze kunnen deze toegang gebruiken om contact te onderhouden met hun familieleden, maar ze kunnen het ook gebruiken als bron van kennis en middel tot sociaal en politiek engagement, via het schrijven van blogs bijvoorbeeld.
- Toegang tot informatie geeft mensen controle over hun persoonlijke situatie. Effectieve en toegankelijke informatie over mogelijkheden in en rond het azc biedt bewoners de noodzakelijke aanknopingspunten om processen van veerkracht in gang te houden. Bovendien houdt het een positief perspectief voor de toekomst in stand.

Het scheppen van de condities en daarbij horende kleine stappen die kunnen leiden naar het hervinden van eigen kracht en verbindingen met de

omgeving, maken een opvangbeleid mogelijk dat de betekenis die vluchtelingen en asielzoekers in potentie voor de samenleving zouden kunnen hebben, niet langer in de weg hoeft te staan.

En dus: naar een humaner beleid

Om de beperkingen van beheersbaarheid en versobering in de asielopvang te kunnen doorbreken en een nieuwe invulling te geven aan de eigen verantwoordelijkheid van bewoners is een transitie nodig. Een transitie vergt vernieuwende inzichten die de verbanden tussen alle betrokken partijen binnen het asielsysteem ingrijpend veranderen. Deze studie, gericht op het perspectief van bewoners van asielzoekerscentra, laat zien dat er winst te behalen is in het maken van een omslag in het denken over en het benaderen van asielzoekers in de opvang. De opvang wordt nu nog overheerst door een nadruk op beheersbaarheid en versobering, waardoor asielzoekers gelijkgesteld worden aan hun asielprocedure. Een humaner beleid begint dus door individuen vooral als mens te zien vanuit de veelzijdigheid van hun verhalen en hen niet te reduceren tot één dimensie van hun verhaal ('asielzoeker zijn') of één dimensie van hun situatie ('de non-status conditie'). Toch zorgt het dominante maatschappelijke vertoog over migranten en ook vluchtelingen ervoor dat asielzoekers vooral gereduceerd worden tot die eenzijdige dimensies. Deze studie laat zien dat het van belang is dat het asielsysteem in een ondersteunende context gaat voorzien waarin bewoners toegang vinden tot hun individuele en gemeenschappelijke kracht. Het is

daarbij de kunst en de opdracht voor de samenleving, de beleidmakers en de uitvoerders van het beleid voor asielzoekers en vluchtelingen om de veelzijdigheid van het levensverhaal van asielzoekers te laten prevaleren. Pas als mensen niet beperkt worden tot één aspect van hun identiteit, namelijk het zijn van asielzoeker, maar als juist dromen, ambities en talenten de ruimte krijgen, is er sprake van een daadwerkelijk humane benadering.

Reflectie onderzoekers

Het doen van onderzoek onder bewoners van asielzoekerscentra is voor mij een onvergetelijke en leerzame ervaring geweest. Het is een proces van uitersten geweest waarin ik me tijdelijk heb ondergedompeld in de leefwereld van het azc, maar daar ook weer afstand van heb moeten nemen tijdens het schrijven. Ik was onderzoeker, maar raakte tegelijkertijd verbonden met mensen door onze ontmoetingen en gesprekken. Het was leerzaam om constant te reflecteren op mijn eigen kijk op schijnbaar onoplosbare situaties en deze om te buigen naar nieuwe perspectieven op een leefsituatie zoals ik die in Nederland nog niet eerder had meegemaakt.

Mijn motivatie om als onderzoeker mee te doen aan dit onderzoeksproject kwam voort uit de drang om bij te dragen aan verandering binnen schijnbaar vastgelopen situaties, uit mijn nieuwsgierigheid naar nieuwe

ontmoetingen, maar vooral uit de wil om verbindingen te leggen tussen werelden die elkaar nog niet kennen. Dit onderzoeksproject beantwoordde daar op alle manieren aan. De praktijk van het onderzoek liet bovendien zien dat de positieve invalshoek van het onderzoeksproject oversloeg op bewoners die veelal enthousiast waren om mee te doen.

Tijdens het veldwerk bleek dat de insteek van dit onderzoek zelf al kleine veranderingen tot stand kan brengen. De meest opvallende ervaring vond plaats tijdens het dubbelinterview met Edris, die met Abdi was meegekomen naar onze afspraak. In tegenstelling tot de enthousiaste Abdi kwam Edris cynisch, pessimistisch en afwachtend over. Abdi raakte hierdoor niet beïnvloed en bleef tijdens het interview onverstoord enthousiast doorpraten. Dit zorgde ervoor dat het gesprek open en positief bleef en dat we, naar aanleiding van Abdi's verhalen, ook Edris keer op keer konden blijven vragen naar zijn talenten en toekomstwensen. Tegen het einde van het interview sloeg ineens de vonk over. Edris begon te brainstormen over wat hij het liefst zou willen doen in zijn leven in Nederland en liet ons zien hoe hij de ruimte waar het interview plaatsvond, zou hebben aangepakt als hij de interieurdesigner was geweest. Het blijven stellen van vragen kan dus al veel positiefs losmaken en mogelijk zelfs veranderingen tweeeebrengen.

Floor ten Holder

dagen, soms weken met mij mee voordat het lukte ze los te laten. Het kostte tijd voordat het me lukte mezelf voldoende los te maken van de verhalen en bewoners om aan mijn scriptie te kunnen werken.

De bereidheid en openheid van de bewoners om hun verhaal te vertellen brengt de verantwoordelijkheid met zich mee om hun verhalen zo goed en genuanceerd mogelijk weer te geven. Tegelijkertijd is het belangrijk om als onderzoeker afstand te nemen en de verhalen in een groter geheel en perspectief te plaatsen. Deze uitdaging zijn zowel Floor als ik aangegaan en ik hoop dat dit ons gelukt is.

Marje de Boer

De periode van ons veldonderzoek heb ik ervaren als een heel intensieve periode. Het was voor mij heel speciaal om een kijkje te mogen nemen in een asielzoekerscentrum en ik voel me bevoorrecht dat vele bewoners hun verhaal met ons wilden delen. De openheid van de bewoners heeft me geraakt en ik vond het erg bijzonder om de vaak zo ontzettende persoonlijke verhalen te horen. Tijdens de vele gesprekken kwam een veelvoud van emoties omhoog. Zo werd er gelachen maar ook gehuild. Gevoelens van hoop maar ook van wanhoop werden gedeeld. Veel bewoners gaven aan vertrouwen in de toekomst te hebben en vertelden ons hun dromen. De energie en inspiratie die hierbij vrijkwam werd zichtbaar. Pas na afloop van ons onderzoek realiseerde ik me hoe betrokken ik was en in hoeverre de verhalen me geraakt hadden. Ik droeg de verhalen

Bronnen

- Alitolppa-Niitamo, A. (2001) 'Liminalities: expanding and constraining the options of Somali youth in the Helsinki metropolitan area'. In: The Population Research institute, *Yearbook of Population Research in Finland 1960-2001*. Helsinki: 126-147.
- Böcker, A. en N. Doornbos (1998) 'Inleiding: Toelating en opvang van asielzoekers', *Migrantenstudies*, 4: 210-211.
- COA voorlichtingspapieren voor asielzoekers.
- COA jaarverslagen 2003, 2006 en 2008.
- COA, GGD Nederland, Menzis COA Administratie, Gezondheidscentrum Asielzoekers (2010) *Factsheet Gezondheidszorg voor Asielzoekers in Nederland*.
- Dagevos, J. (2011) 'Positie op de arbeidsmarkt'. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen*. Den Haag: SCP: 108-125.
- Dourleijn, E. (2011) 'Migratie en demografisch profiel'. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen*. Den Haag: SCP: 35-57.
- Foxen, P. (2010). 'Local Narratives of Distress and Resilience: Lessons in Psychosocial Well-Being among the K'iche' Maya in Postwar Guatemala', *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 15 (1): 66-89.
- Geuijen, K. (2000) 'Living and Working in an Asylum Seekers' Residence Centre', In: Gastelaars, M. (red.), *On Location: The Relevance of the 'Here' and 'Now' in Organizations*. Shaker, Maastricht:105-123.
- Geuijen, K. (2004) *De asielcontroversie: argumenteren over mensenrechten en nationale belangen*. Proefschrift Universiteit van Tilburg. Amsterdam: Dutch University Press.
- Ghorashi, H. (2005) 'Agents of Change or Passive Victims: The Impact of Welfare States (the Case of the Netherlands) on Refugees', *Journal of Refugee Studies*, 8 (2): 181-198.
- Ghorashi, H. (2006) *Paradoxen van culturele erkenning*. Oratie Vrije Universiteit Amsterdam.
- Ghorashi, H. (2011) 'Becoming a refugee: opportunities and nightmares: The challenge of starting a new life and the importance of the medical sector'. Keynote tijdens de MWIA (Medical Women International Association) Congress *Women on the Move*. Amersfoort: 20 mei.
- Guiaux, M., A.H. Uiters, H. Wubs en E.M.Th. Beenackers (2008) *Uitgenodigde Vluchtelingen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers: WODC.
- Hoeven, D. van der (2010) *Verbreiden, verdiepen, opschalen: KSI tussen wetenschap en praktijk*. Amsterdam: Daedalus.
- Hopkins, R. (2008) *The Transition Handbook: from oil dependency to local resilience*. Dartington, Green Books.
- Jager, M.J.E.M. (2010) *Lexplicatie 3.13a: Wet Centraal Orgaan opvang asielzoekers. Een complexe wetgeving toegelicht*. Kluwer (2e druk).
- Kloosterboer, K. (2009) *Kind in het centrum: kinderrechten in asielzoekerscentra*. Den Haag: Unicef.
- Kramer, S.A., J. Bala, R. van Dijk en F. Öry (2003) *Making sense of experience*. Utrecht: USBO.
- Kramer, S. (2010) *Zorg voor Asielzoekers met Psychische Problemen. Het perspectief van de asielzoeker (ZAPP)*. Amsterdam: ASKV/ Steunpunt Vluchtelingen.
- Kromhout, M.H.C. (2006) *Evaluatie Vreemdelingenwet 2000: De asielprocedure*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers: WODC.
- Masten, A. (2001) 'Ordinary magic:

- Resilience processes in development', *American Psychologist*, 56: 227-238.
- McPherson, M. (2010) "I Integrate, Therefore I Am": Contesting the Normalizing Discourse of Integrationism through Conversations with Refugee Women', *Journal of Refugee Studies*, 23 (4): 546-570.
  - Prins, B. (2002) 'Het lef om taboes te doorbreken. Nieuw realisme in het Nederlandse discours over multiculturalisme', *Migrantenstudies*, 18 (4):241-25
  - Prins, B. (2010) *Vreemdelingenverkeer: samen leven en laten leven*. Oratie Haagse Hogeschool.
  - Regeerakkoord VVD-CDA (2010) 'Vrijheid en verantwoordelijkheid'.
  - Rotmans, J. (2005) *Maatschappelijke Innovatie, tussen droom en werkelijkheid staat complexiteit*. Oratie Erasmus Universiteit Rotterdam.
  - Schellingerhout, R. (2011) 'Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik'. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen*. Den Haag: SCP: 142-164.
  - Ungar, M., M. Brown, L. Liebenberg, R. Othman, W. Kwong, M. Armstrong en J. Gilgun (2007) 'Unique Pathways to Resilience across Cultures', *Adolescence*, 42(166): 287-310.
  - United Nations High Commissioner for Refugees (2011) *UNHCR Global Trends Report. 60 years and still counting*. Switzerland: UNHCR.
  - VluchtelingenWerk Nederland (2005, 2006 en 2009) *VluchtelingenWerk IntegratieBarometer: Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland.
  - VluchtelingenWerk Nederland (2011) *Asielbarometer*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland.
  - VluchtelingenWerk Nederland (2011) *Vluchtelingen in Getallen*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland.
  - Vogels, R. (2011) 'Onderwijspositie'. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen*. Den Haag: SCP: 81-107.
  - Weiler, R. en M. Wijnkoop (2011) 'Julie hebben de klok, wij hebben de tijd. 60 jaar vluchtelingenbescherming en de Nederlandse praktijk'. In: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel, 60 jaar Vluchtelingenverdrag*. Radboud Universiteit, Kluwer: 81-109.
- Geraadpleegde websites**
- www.amnesty.nl
  - www.coa.nl
  - www.ind.nl
  - www.oasisholland.ning.com
  - www.rzasielzoekers.nl (Regeling Zorg Asielzoekers)
  - www.thomashuizen.nl
  - www.uaf.nl
  - www.vluchtelingenwerk.nl
  - www.vrolijkheid.nl
  - www.werkelijkheid.com
  - wetten.overheid.nl:
    - http://wetten.overheid.nl/BWBR0017959/geldigheidsdatum_30-06-2009 (over *regeling verstrekkingen*)
    - http://wetten.overheid.nl/BWBR0007523/geldigheidsdatum_06-07-2011 (over *arbeid*)
    - http://wetten.overheid.nl/BWBR0006685/geldigheidsdatum_28-08-2011 (over *opvang*)

Dankwoord

Dit rapport had zonder de medewerking van vele mensen en organisaties niet gemaakt kunnen worden.

De volgende personen willen wij speciaal bedanken

De respondenten in dit onderzoek voor hun openheid, vertrouwen en onze inspirerende ontmoetingen.

Sander Kramer, Karin Kloosterboer, Karin Geuijen, Babah Tarawally en Ayaan Abukar voor hun waardevolle feedback in de beginfase van het onderzoek.

Fronnie Biesma en Roswitha Weiler voor het faciliteren van dit onderzoek. De vrijwilligers op de azc's voor hun hulp en betrokkenheid.

De volgende organisaties willen wij bedanken

De Werkelijkheid
Nationale Postcode Loterij
Centraal Orgaan opvang asielzoekers

Colofon

Uitgever: De Werkelijkheid / Stichting de Vrolijkheid te Amsterdam
Jaar van uitgave: 2012

Illustrator: Helena Klakocar
Productie: Projectkracht C

ISBN/EAN: 978-90-818831-0-8

